

ЕКОНОМСКИ БИЛТЕН

Економска реформа и
обнова
Босне и Херцеговине

Овај Економски билтен објављен је у складу са овлаштењима
лорда Paddy Ashdown-а, Високог представника.
Главни уредник: Patrice Dreiski, Замјеник Високог представника и шеф
економског одјела, ОHR;
Технички уредник: Almira Kulagić, економско одјељење, ОHR;
Дизајн: Samir Mujković, одјел за ресурсе, ICT секција, ОHR.

Изданје 7. Број 1
Јануар 2004

За питања и објашњења молимо контактирајте:
economic.newsletter@ohr.int

1. МАЦРОЕКОНОМСКИ ПРЕГЛЕД 2. РЕГИОНАЛНИ РАЗВОЈИ

Сјевероисток
Југоисток
Сјеверозапад
Сарајевски регион
Централни регион

3. ПОЉОПРИВРЕДА

Фито-санитарни
Ветеринарство
Статистике

4. ФИНАНСИЈЕ И ФИСКАЛНИ СЕКТОР

Банкарство
Порез
Буџет

5. ИНФРАСТРУКТУРА И КОМУНАЛНИ СЕКТОР

Транспорт
Цивилна авијација
Телекомуникације
Енергија

6. ЈАВНИ СЕКТОР И ЕКОНОМСКА ТРАНЗИЦИЈА

Социјални сектор
Приватизација
Пословно окружење
Булдожер

7. НАЈНОВИЈЕ ЕКОНОМСКЕ ИНФОРМАЦИЈЕ ЗА БиХ

ПУТ У ЕВРОПУ ЈЕ ОТВОРЕН, АЛИ ТУ ЈЕ И ПУТАРИНА

Специјално издање Економског билтена у овом кварталу одступа од свог оубичајеног формата. Сагледавајући резултате Извјештаја о Студији изводљивости ЕК у новембру којом се формално отварају врата могућности коначног уласка БиХ у Евроопу, у Економском билтену даје се ретросективни приказ процеса транзиције БиХ од краја рата. Врши се процјена оних подручја у којима је учињен напредак, али, што је једнако важно, врши се преиспитивање и у оним подручјима у којима НИЈЕ било напретка а даје и перспектива реформи које треба провести прије него што преговори о стабилизацији о придруживању могу отпочети.

ЕК је утврдила кључне економске задатке које треба привести крају у наредних шест мјесеци. То су: provedба недавно усвојеног Закона о систему индиректног опорезивања, (обједњавање царина) Закона о статистици, побољшање управљања буџетом, утврђивање кохерентне и свеобухватне политике трговине, интегрисање тржишта електричне енергије те развој јединственог економског простора.

Ово представља изузетан, али не и несавладив изазов. Не само да се ради о ограниченом временском року већ ће и капацитети влада у обезбијеђивању доношења потребног законодавства бити под изузетним притиском. Међународна заједница је још једном потврдила своју спремност да помогне владама у постизању ових циљева.

Као што ће у Специјалном издању бити приказано, значајан напредак је доиста постигнут у читавом спектру сектора у посљедњих осам година. Међутим, још много тога треба урадити прије него што се привреда приближи својим потенцијалима и постане у потпуности самоодржива: висока стопа незапослености је и даље присутна, као и постојање платног дефицита који и даље расте, корупција и даље влада, а силна и растућа сива економија подрива способност владе да ефикасно функционише.

У наредних шест мјесеци, садашњи органи власти, у партнерству са међународном заједницом, могу угрбити прилику да БиХ убаце у марш без повратка на путу ка пуном чланству у европској породици. Могли би то бити најодлучнијих шест мјесеци у поратној историји ове земље. Вјерујем да људи Босне и Херцеговине имају само једну поруку за своје вође: Немојте нас изневјерити!

Амбасадор Donald. S. Hays, потпис.
Први замјеник Високог представника

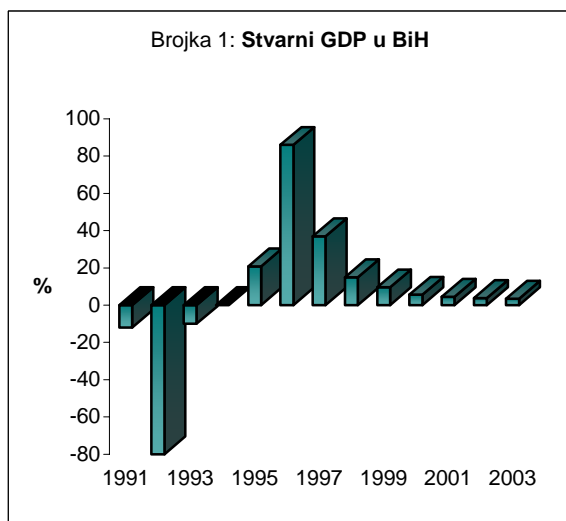
МАЦРОЕКОНОМСКИ ПРЕГЛЕД

Глава нам је изнад воде. То је недовољно за плутање. Морамо пливати узводно, и то пливати успјешно... Али не можемо се задовољити тиме. Не смијемо радити само да бисмо преживјели. Не можемо се задовољити животом од руке до уста, и из мјесеца у мјесец у овом свијету промјена и метежа.' [Винстон Черчил, "Издајничка врата у поду" Јуни, 1952.]

Черчилова порука и даље важи, а Босна и Херцеговина се бори да се одмакне од егзистенције од руке до уста и из мјесеца у мјесец. Да би то постигла, мора осигурати:

Потпуни послеријатни опоравак и,

Прелаз са социјалистичке на слободну тржишну

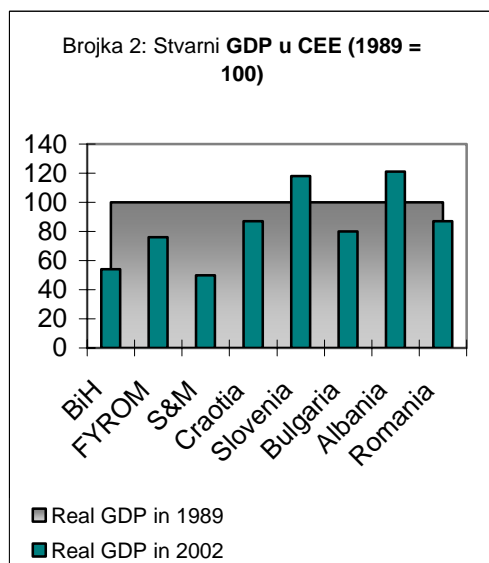

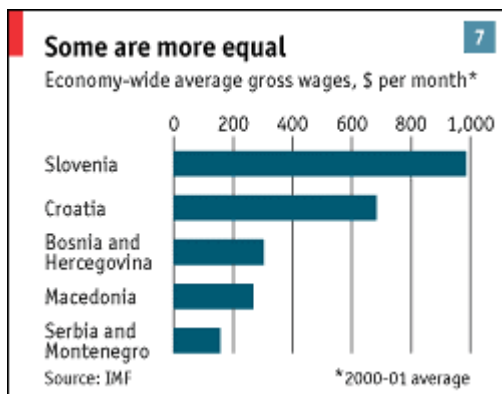
економију.

Питања везана за ове кључне стратешке задатке била су у фокусу већине пројеката и политика влада, локалних организација и међународне заједнице. Дакле, досадашња достигнућа БиХ ће се анализирати у оквиру релативног успјеха или неуспјеха напора да се изврше ти задаци. То ће се посматрати у контексту искустава других земаља. Рат је смањио бруто национални доходак (ГДП) БиХ са солидног, у земљи са средњим нивоом прихода, на ниво привреде у развоју. Ипак, навала стране помоћи донијела је значајне стопе раста, које су за неколико година надокнадиле велики дио изгубљеног. Судаћи по стварни бројкама ГДП-а, могло би се закључити да је преокрет у привреди био брз. Тај брзи раст омогућио је БиХ то да држи главу изнад воде. Међутим, успоравање раста

стопе ГДП-а било је једнако спектакуларно као и период непосредног послеријатног раста. Нејасно је да ли су ове стопе икад могле бити одрживе након непосредног послеријатног периода. У том контексту, велики пораст из послеријатног периода може се посматрати као доказ успјешног процеса опоравка, али не и као вијесник нове ере непрекидног, органског раста ГДП-а. Годишње стопе од 20% биле су резултат специфичних околности. Обим међународне помоћи између 1996. и 2001. - БиХ је била трећа у свијету у бројкама по глави становника, и осма у апсолутним бројкама (Економист Свијет у бројкама 2002.) – дао је економски подстрек сличан оном из Маршаловог плана у Европи послје другог свјетског рата.

Поред релативно виших стандарда и повећаног квалитета живота који је постигнут у послеријатном периоду, БиХ је искусила и напредак у другим пољима, што јој је омогућило да изађе из очајне ситуације у којој се налазила крајем 1995.г. Валута је стабилизирана и постала конвертибилна 1997.г, према режиму Каренси Борда, који је одржавао ту стабилност и конвертибилност. Као резултат тога, инфлација је била приближна нули. Стабилност валуте и одговорна монетарна политика створила је атмосферу повјерења, која се одразила растом банковне штедње и снажним и изузетно ликвидним банкарским сектором. Разлог те одрживости банкарског сектора је и прилив страног капитала. Међутим, мобилизација основице домаће штедње и капитала и даље је мања од оптималне, док новчане пошилике из иностранства – процијењене на око 10% ГДП-а – углавном иду на потрошњу, а не улагање, са изузетком могућег улагања у стамбене просторе.

Графикон 3

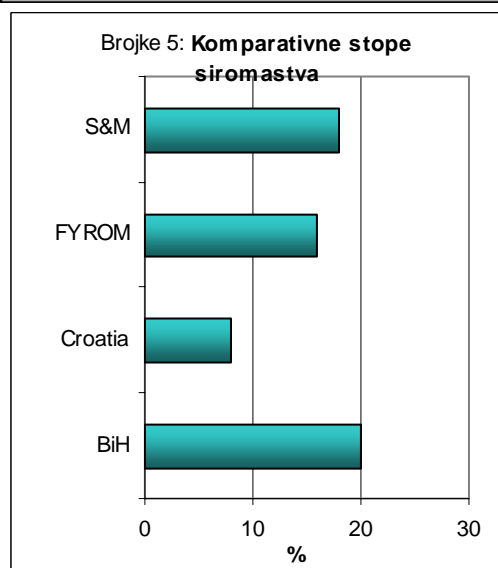
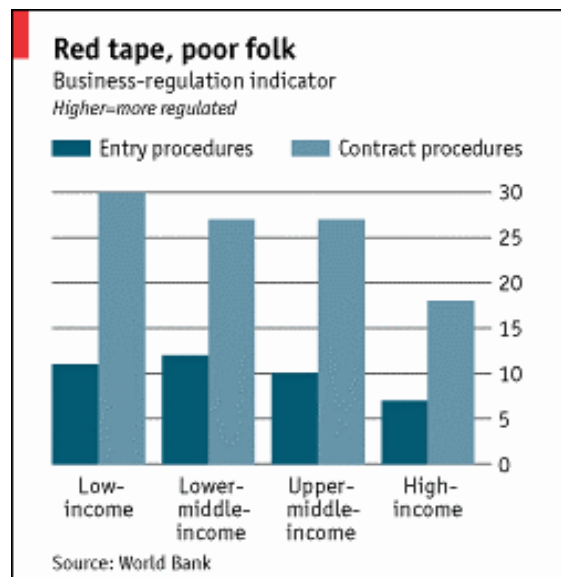
Дакле, БиХ је успјела да постигне номинално приближавање развијеним и земљама у транзицији, бар што се тиче стабилности и конвертибилности њене валуте и инфлације. Може се рећи да су ови напори и постигнути раст до краја 1990-их омогућили БиХ да дође на пут транзиције. Према овом критерију, успоредба БиХ са другим земљама у региону је релативно повољна. Имајући на уму њену очајно неповољну полазну тачку у процесу транзиције – окарактерисану друштвеном траумом, политичким нефункционисањем и економским колапсом као резултатом рата – напредак у економским реформама је прилично добар у поређењу са другим републикама бивше Југославије (Графикон 3). Ипак, снажна монетарна основа и финансијске институције само су обећавајућа полазна тачка. Сада се мора много тога урадити да би се ослободио огромни потенцијал ове земље.

У једном чланку објављеном у новембру 2003.г., Фајненшл Тајмс је тражио објашњење за недавне ниске показатеље раста у БиХ. Јасно је да је основни проблем то што растући владин апарат потроши више од 50% ГДП-а. Иако је БиХ једна од најопорезованијих земаља у Европи, стварна основица прихода бх власти умногоме зависи од индиректних пореза, као што су порез на промет и царинске дацбине. Поређења ради, развијеније земље посједују неколико токова прихода, укључујући директне порезе, као што су нпр. порези на приход предузећа. У фискалном смислу, то им омогућава да имају више простора за маневрисање, јер не зависе превише од ограниченог броја извора прихода. Као последица, финансијска одрживост влада БиХ зависи од њихове ефикасности у убирању прихода. Може се очекивати да ће уједињавање царинске управе и успостава Управе за индиректно опорезивање, која ће се бавити администрацијом и убирањем свих индиректних пореза повећати ефикасност убирања пореза и смањити избјегавање плаћања, шверц и корупцију

који су исцрпили цијели систем и озбиљно оштетили ликвидност бх власти.

Генерално, фискална политика се развија на позитиван начин, са скоро избалансираним буџетом за 2003., а очекује се да ће и будући буџети бити слични. У исто вријеме, буџетско ослањање на грантове и друге донације значајно је смањено, што представља озбиљан корак напријед ка фискалној независности власти БиХ.

У једном чланку из октобра 2003., Ланци сиромаштва, Економист је повукао паралеле између броја пословних прописа у земљи и њеног нивоа просперитета. Користећи податке Свјетске банке, у чланку се закључује да што је земља више регулисана, њени грађани су сиромашнији (Графикон 4).

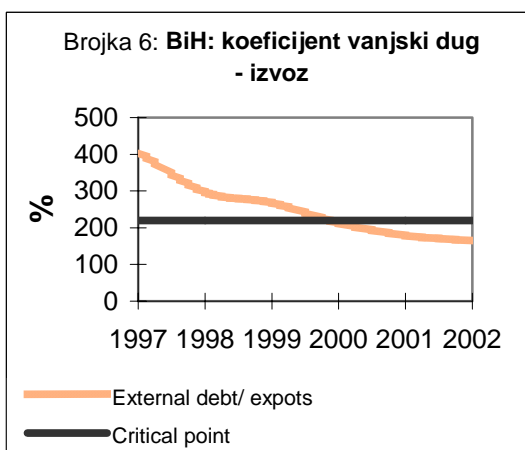

Док се за БиХ не може рећи да пати од најнапреднијег облика бирократске склерозе, постојећи статус quo не слуги на добро у процесу транзиције или плановима о прикључењу ЕУ у овој деценији. Стопе сиромаштва у БиХ су највише међу бившим југословенским републикама, док је њена бирократија вјероватно најсложенија. БиХ има четири нивоа владе, од којих сваки троши значајне ресурсе и чије процедуре и често конфликтна правила и законске одредбе коче приватно подузетништво и одвраћају стране улагаче. Улагање је устрајно гравитирало ка стабилнијим земљама у региону. Међутим, плима се можда окреће и због напора уложених у оквиру Иницијативе Булдожер. Циљ ове изузетно успјешне акције је да се 'булдожером' уклоне административне запрете које су идентификовала пословна удружења и појединачне фирме као нелогичне и контрадикторне, које штете фирмама и уништавају радна мјеста. Булдожер комисије, састављене од пословних људи у БиХ активно раде на идентификацији закона и прописа које треба елиминирати, побољшати или хармонизирати (да би се ријешили дуплиране бирократије и консолидовали јединствени економски простор). У првој фази ове Иницијативе, произведено је 50 реформи за 180 дана. Друга фаза је у току, док ће трећа бити покренута у фебруару.

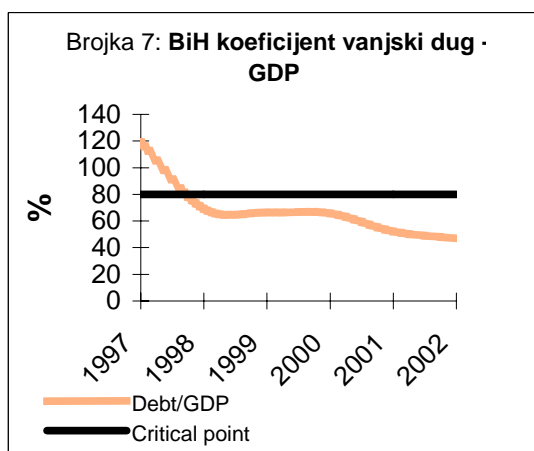
У смислу економске либерализације, ситуација у БиХ је углавном позитивна. Већину цијена, укључујући и цијену капитала, одредиле су силе тржишта. Слично томе, БиХ је закључила уговоре о слободној трговини са свим републикама бивше Југославије, као и са Румунијом, Бугарском и Молдавијом. Преговори о чланству БиХ у Свјетској трговинској организацији су унапредовали, и пуно чланство се очекује ускоро. С друге стране, недавне концесије у облику привремених обустава неких од споразума о слободној трговини са сусједним земљама, одобрене су као одговор на протесте пољопривредних и прехранбених лобија да ти уговори могу представљати пријетњу напретку трговинске либерализације и приступање Свјетској трговинској организацији. Осим тога, либерализација сектора комуналних услуга тек се треба извршити. Ово је кључни елемент економске транзиције; он представља важну стимулацију за улагања, нудећи конкурентне цијене комуналних услуга, рекламира пословно окружење које испуњава европске стандарде; такођер, грађанима доноси опипљиве користи од транзиције у облику јефтиније електричне енергије и телефонских услуга. Очекује се да ће се процес приватизације генерално убрзати и постати ефикаснији након консолидације агенција за приватизацију у ФБиХ. Међутим, уколико владе у БиХ озбиљно намјеравају постићи

веће учешће приватног сектора у привреди БиХ и веће стопе раста од оних које су постигнуте ранијих година, мора се уложити одрживији и фокусиранији напор ка деблокирању процеса приватизације. Систематско смањење политичког мијешања и корупције, као и снижавање нереалних очекивања у погледу цијена су основни услови за успјешно поновно покретање програма приватизације.

Вањски и интерни дугови власти у БиХ су значајни. Послије рата, многе од обавеза БиХ према повјериоцима извана су репрограмирани и организоване са париским и лондонским клубовима, како би земља могла започети процес опоравка без неодложне пријетње њеној макро-економској стабилности извана. То је омогућило властима да преузму неке неопходне нове обавезе у оквиру кредитних програма ММФ-а и Свјетске банке, које БиХ од тада редовно сервисира. 2001.г., Свјетска банка је објавила студију под називом Босна & Херцеговина: Ка финансијској одрживости и кредитној способности. У овој студији, кориштени су различити показатељи дуга за процјену одрживости вањских обавеза БиХ. Кориштени показатељи су коефицијент дуг-ГДП и коефицијент дуг-извоз. Сваки коефицијент има критичну тачку која указује на одрживост вањских обавеза. Коефицијент дуг-ГДП има критичну тачку од 80%, док коефицијент дуг-извоз има критичну тачку од 220%, према процјенама Свјетске банке. Поређења ради, просјек за земље у развоју је 38% за први и 133% за други коефицијент, док презадужене сиромашне земље (ХИПИЦ) имају просјечне коефицијенте од 84% и 249%. Свјетска банка је израчунала пројекције за БиХ, узимајући у обзир два могућа сценарија: сценарио са потпуним реформама и сценарио са slabим реформама за 2005. и 2010. Према сценарију потпуне реформе, предвиђа се да БиХ има први коефицијент од 40% и други 160% у 2005.г., а 36% и 147% 2010.г. Према сценарију слабе реформе, ове бројке би биле 52% и

231% 2005.g., a 57% i 264 % 2010.g. Наредна два графикаона показују тренутну ситуацију у овом погледу.

Као што се може видјети на основу графикаона 6 и 7, БиХ је постигла значајан напредак. Сви показатељи одрживости, узимајући у обзир вањске обавезе указују на чињеницу да се БиХ приближава просјеку земаља у развоју, које нису презадужене и сиромашне. Уколико се овакав тренд настави, могу се избјећи било какве кризе попут оне у Аргентини. Са друге стране, интерна потраживања владе БиХ износе приближно 9 милијарди КМ. Укупна интерна потраживања од власти БиХ обухватају замрзнуту девизну штедњу, потраживања од владе као резултат рата, и стотине хиљада у неисплаћеним платама и пензијама. Привреда БиХ је таоц ових огромних потраживања, док је неизвјесност рјешавања ових питања одвратила улагаче и негативно утицала на кредитну способност ове земље. У децембру 2003.g., власти су се сложиле око практичног рјешења за ово питање, које укључује комбинацију готовинских исплата и обвезница. Будући да владе БиХ једноставно немају финансијских средстава да одмах плате цјелокупан износ, једини разуман начин да се измире оваква потраживања је да се исплате временски распореде. Дакле, иако ће се можда нека потраживања морати измирити уз одређени попуст, то неће бити апсолутни губитак, јер ће привреда БиХ у цјелини имати користи од рјешавања овог важног питања.

У децембру 2003.g., владе БиХ су одржале заједничку презентацију на специјалној економској сједници Савјета за имплементацију мира. На овој презентацији, истаки су своје планове и пројекције, који чине суштину њихове средњорочне развојне стратегије. Овај план је направљен по узору на стратешки план за смањење сиромаштва (ПРСП),

који слиједе многе земље у развоју из цијелог свијета. Према овом плану, владе предвиђају да би се годишњи раст ГДП-а могао повећати на 5% годишње између 2004.g. и 2007.g. Планирано је да се ово убрзање стопе раста привреде БиХ деси кроз смањење оптерећења јавног сектора, рационализацију владине бирократије и веће учешће домаћих и страних инвеститора. Чињеница да су власти већ предузеле кораке да ријеше питања као што су интерни дуг и индиректно опорезивање значи да су неки предуслови за стварање самоодрживог економског раста већ испуњени. Други важан циљ је убрзавање процеса интеграције БиХ у ЕУ. Европска комисија је БиХ дала услован одговор протеклог децембра, након студије изводљивости која је спроведена раније у 2003.g. У коначној изјави, Комисија је примијетила да БиХ мора испунити 16 кључних услова да би преговори о Споразуму о стабилности и удруживању између БиХ и ЕУ могли почети. Дати рок за испуњење ових задатака је крај јуна 2004.g. Ових 16 услова су сада краткорочни реформски приоритети влада. Када се испуне услови Европске комисије и закључи Споразум, БиХ може имати разумна очекивања за приступање ЕУ.

Ипак, земља се не може обогатити преко ноћи самим приступањем ЕУ. Обавјештајни одјел Економиста израчунао је да, уколико привреде садашњих чланица ЕУ расту 2% годишње, а привреде новопридружених земаља расту за 4%, земљама централне Европе би требало 50 година да сустигну богатије чланице ЕУ. Ако би се њихов раст убрзао за 5%, то вријеме би се значајно скратило, док би било какво успоравање уништило сваку наду о приближавању. Очигледно, различите земље са различитим полазним основама различито би прошле у том процесу, али генерална порука је да приступање ЕУ није универзални економски лијек за све. У том погледу, не може се довољно нагласити важност стопе раста привреде БиХ – а недавни резултати једноставно нису довољно добри. Кад се узме у обзир да БиХ полази са релативно ниже основице него земље које се овог прољећа придружују ЕУ, стабилна, већа стопа раста постаје ствар од суштинске важности, уколико ова генерација жели да доживи испуњење жеје о приступању БиХ Европској унији. У том контексту, стопа годишњег раста од 5% је минимум који је потребан да се иде даље. Било шта ниже од тога би вратило цијели процес деценијама унатраг. Стога, самоодрживи економски раст се мора постићи наредних година кроз снажан раст приватног сектора, већу финансијску консолидацију и смањење расипних трошкова јавног сектора. То би омогућило овој земљи да се мање ослања на различите облике стране помоћи (која се већ

смањује) и да самостално плива усталасаним водама међународне привреде.

Извори:
ЕБРД, Свјетска банка, Економист, Фајненшл Тајмс, ЦББХ, владе БиХ: Средњорочна развојна стратегија за БиХ - ПРСП

РЕГИОНАЛНИ РАЗВОЈИ

Сјевероисток

Сјевероисточна Босна по традицији представља најзначајнији центар рударства, производње, пољопривреде и прехранбене индустрије.

За вријеме рата, погони у свим овим секторима знатно су оштећени, приступ извозним путевима блокиран, а регија минирана (што је представљало главну препреку напорима за обнову пољопривреде непосредно последице рата).

Чак и уз оваква разарања, међутим, сјевероисточна БиХ учинила је неколико драматичних корака на путу опоравка, гдје треба истакнути свеобухватне поправке инфраструктуре и поновно повезивање јавних комуналних услуга. То је било могуће у великој мјери као резултат међународне помоћи.

У јавној управи постигнута су значајна побољшања. Још увијек предстоји дуг пут у том смислу, али локални органи власти показују одређене знаке да постају све подузетнији и све више реагују у духу економије слободног тржишта.

Сљедећи преглед представља илустрацију позитивних економских постигнућа у сјевероисточној Босни и Херцеговини последице рата:

- Борба регије против агресивне сиве економије; нарочито, откривање фиктивних предузећа, показали су напредак.
- Процес регистрације фирми је поједностављен и убрзан у поређењу са предратним нормама.
- Предузећа извозе у Западну Европу, Канаду и САД, један од таквих примјера је и Вегафруит из Грачанице.
- Фокусирање регије на економске аспекте одрживог повратка, има позитиван утицај на процес повратка.
- Жељезнички саобраћај је обновљен, али је само неколико линија активно.

- Стратегија економског развоја тузланског кантона усвојена је и сада је у проведеној фази.
- Локално инициране идеје о регионалном развоју привукло је средства из пројекта ЕУ РЕД
- Мала и средња предузећа активно су учествовала у иницијативи Булдожер.
- Приватизација, као и у осталим дијеловима у БиХ, разочаравајућа. У тузланском кантону веома је много кориштен систем куповине за сертификате, односно путем приватизацијских инвестицијских фондова, што је резултат у великој мјери имало спекулативне приватизације које нису са собом донијеле свјежи обртни капитал. У зеничко добојском кантону опет, приватизација је била под надзором међународне заједнице и није било приватизације путем ПИФ-ова. Међутим, резултати приватизације су и тамо били разочаравајући, тако да све тешке индустрије, угљ, челик, електране у кантону још увијек чекају приватизацију. Исто тако, приватизација у источном дијелу Републике Српске само је маргинално успјешна, са неколико примјера значајних капиталних улагања у новокупљена предузећа.
- Репформа правосудја резултирала је нешто бржим реаговањем судова у случајевима привредних спорова.
- Увођење јединствене валуте у оба ентитета имало је позитиван утицај. Осим тога, важно је истаћи да КМ није показала знаке инфлације од свога увођења.
- Увођење јединствених регистарских таблица значајан је скок у напорима за обезбјеђивање слободе кретања преко међуентитетске линије разграничења, што је sine qua non оф регионалног развоја.
- Приступ модерним комуникацијама за личне и пословне сврхе знатно је порастао.
- Недавно поновно отварање Тузланског аеродрома за комерцијални саобраћај помоћи ће у привлачењу како путника тако и терета везаног за развој пословања.
- Близина ријеке Саве у Брчком и недавно дорађена лука биће значајна економска веза са пословном заједницом у сјевероисточној БиХ.
- Потенцијално јака пољопривредна економија као и блиске везе са растућим прерађивачким капацитетима укључујући Бимех, Бимал, Сава, Фрутех и Вегафруит, и даље ће давати допринос целокупном регионалном просперитету.
- Јаки сектори угља и соли и даље расту. Доиста, рударство ће у регији постати кључни

позитивни фактор за раст пословања на другим мјестима, укључујући и производњу челика.

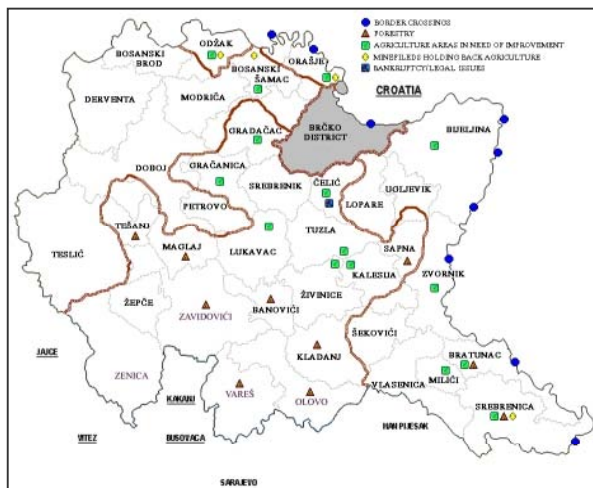
- Регија има јаке резерве шумарских производа што ће, када се једном корупција у овом сектору стави под контролу, постати врло значајно како за продају производа у сировом облику тако и економско повезивање са дрвним индустријама које су у порасту у БиХ.
- Развој сектора специјализоване медицинске његе коју пружа регионално значајна кардијална пракса у Тузли биће важан елемент уочи очекиване реформе здравства.
- Растући сектор малих и средњих предузећа и све већи интерес за подухватништво међу становницима овога краја, а нарочито младим људима, значајан је.
- Надахнута идеја града Тузле да искористи природни ресурс и отвори изузетно популарно слано језеро представља модел за регију. Језеро је привукло 100.000 посјетилаца у току прве године постојања, и у великој мјери поспјешило раст јавних прихода.

Проблеми и даље постоје

Након помињања ових позитивних и потенцијално позитивних трендова, треба нагласити да у региону још увијек постоје бројни економски проблеми.

На овој карти означена су подручја "која обећавају и која су проблематична": Недостацима у сљедећим економским секторима у сјевероисточној Босни и даље треба посвећивати пажњу:

- Већина обрадивог земљишта није довољно искориштена пошто пољопривредници не производе толико да би могли изаћи и на тржиште, или је земља потпуно непродуктивна због мина преосталих из рата. Недавно склопљени споразуми о извозу и увозу са сусједним земљама довели су пољопривредне производе у неповољан положај када је у питању њихова цијена. Када се овеме додају исцрпни прописи који отежавају могућност пољопривредних произвођача из БиХ да извозе своје производе, исход је, - негативан утицај на овај привредни сектор.
- Шумарством у цијелој сјевероисточној БиХ влада корупција и незаконита експлоатација дрвета. Потребно је извршити темељиту истрагу на највишем нивоу да би се документовала величина овога проблема, и средила ситуација у цијелој БиХ.

- Приватизација већих и стратешких предузећа није била успјешна. Потребно је концентрисати напоре да се у овом домену потакне приватизација, како би дошло и до отварања нових радних мјеста, а и до привредног опоравка.
- Јавне комуналне дјелатности и инфраструктура треба да доживе екстензивне реформе и реконструкцију. Цијена електричне енергије и телефонских услуга за потрошаче не дјелује подстицајно ни на пословање нити на раст. Осим тога, квалитет путева, жељезничких пруга и водоснабдијевања на веома је ниском нивоу.
- Много "најбољих и напаметнијих" младих људи одлучује да напусти регију и одлази у друге земље у потрази за бољим могућностима запошљавања. Осим тога, преосталом дијелу радне снаге можда је и стало да се запосле у "новој економији", али нису спремни, јер нису довољно образовани нити обучени. Зато осим целокупне потребе за побољшањем привреде, пажњу треба посветити образовним програмима да би се уклопили у потенцијално запошљавање.
- И даље постоје значајне правне препреке за економски развој, укључујући судове претрпане привредним споровима, њихов спор рад у рјешавању случајева банкротства, и мали напори да се донесу пресуде по питању "малих потраживања." Требаће још радити у току "Булдожера ИИИ" да би се утврдили и ријешили многи недостаци у привредном законодавству (тј потребне су одредбе у Закону о грађевинском земљишту да би фирме могле куповати општинско земљиште на отплату од три године)

- Преиспитивање урбанистичких планова у цијелој земљи је од нарочитог значаја. Постоје многи случајеви дугогодишњег феномена познатог као "дивља градња". Став јавности је да је лакше "молити за опроштење него затражити разматрање" након већ извршене илегалне изградње. Многи од ових проблема налазе своје коријене у чињеници да су многи урбанистички планови застарјели, датирајући из периода прије рата. Као резултат, мора постојати концентрисан напор да све општине у цијелој земљи ажурирају урбанистичке планове. Након тога те планове треба уважити при издавању грађевинских дозвола, и наплати казни за оне који крше законске одредбе урбанистичког плана.
- Постоји и јака потреба да се регулишу све "бувље пијаце" у сјевероисточној БиХ. Претпоставља се да број нерегулисаних пијаца у сјевероисточној Босни (при чему на свакој постоји и десетак малих предузећа која не плаћају порезе) једнако распрострањен и на другим мјестима у земљи. Чак и у недостатку емпиријских података, могло би се претпоставити да се ради о милионима КМ губитака прихода уколико се не појача контрола у овом критичном подручју.

Ова је регија богата природним ресурсима, али релативно добро индустријски развијена, а учинила је значајне кораке у превазилажењу проблема везаних за ратна разарања као и већина у БиХ, али је још увијек спутана непостојањем централне економске стратешке визије и тежином бирократског елемента у пословању.

Југоисток

Херцеговачка регија која се састоји од источне

Херцеговине у Републици Српској те Херцеговачко неретванског и Западнохерцеговачког кантона у Федерацији, иако раздвојена у двије административне структуре, економски је уско повезана. Прије рата, огромна предузећа која су запошљавала на хиљаде људи карактеришу ову регију. Данашња привреда усмјерена је ка развоју малих и средњих предузећа, уситњене пољопривредне производње, те сектора енергетике. Иако привреда у Херцеговини напредује, још увијек постој велики неискориштени

потенцијал, прије свега захваљујући недовољним страним и домаћим улагањима, неефикасној локалној управи, недостатку иницијативе и повољних кредитних линија.

Послијератни привредни развој

Непосредно послје рата, интензитет привредног развоја био је различит у појединим, подручјима у регији. Док су Западна Херцеговина, нарочито Кантон 8 и општина Читлук, који нису оптерећени хроничним политичким неслагањима, доживјели експанзију приватног сектора уз раст модерних предузећа која користе компјутеризовану технологију, попут Лијановића, БарПеха, Велтплата, Херцеговачко-неретвански кантон, конкретно град Мостар, био је у тежкој ситуацији пошто је енергија била усмјерена на рјешавање политичких проблема. С друге стране дио региона који се налази у Републици Српској био је и остао у најгорем положају по питању привредног развоја. Становници овога дијела географски су изоловани од ентитетског политичког руководства у Бањалуци, тако да је у овом подручју било мало улагања.

Брзина provedбе економских реформи у великој је мјери овисила о стабилности политичке ситуације у конкретним регијама. ХНК и град Мостар заостају, пошто још увијек постоје паралелизми у управи, институцијама и предузећима која су егзистирала као посљедица рата и кантоналног статуса специјалног режима. Међутим, значајни кораци напријед учињени су у посљедњих неколико година, тако што је дошло до интеграције једне по једне институције, а њихов рад усклађен са постојећим правним прописима. До сада, осим обједињавања министарстава и разних институција у Кантону 7 (као Завод за здравствено осигурање ХНК, Завод за запошљавање, Кантонална пореска управа, Кантонална царинска управа те Кантонална привредна комора) које су некада радиле потпуно одвојено, одређена јавна предузећа обједињена су уз помоћ страних влада или организација (на примјер аутобусно предузеће – Јапанска влада, водоснабдијевање Свјетска банка.)

ХНК је консолидовао свој буџетски систем укидањем аранжмана засебне исплате плата. Иако још увијек постоји двоструко књиговодство, биће укинута увођењем УСАИД-овог система за управљање финансијским информацијама (ФИМС), што треба да буде остварено првом половином 2004 године. Много још тога треба урадити. Већина текућих кантоналних и општинских буџета су или оптерећени дуговањима из претходних година или се суочавају са недостатком прихода, што им

оставља мало простora за усмјеравање средстава у економски развој и остале иницијативе.

Поратни период у овој регији карактерише развој малих и средњих предузећа. Значајна међународна и домаћа улагања усмјерена су у ширење овога сектора; бројне међународне и домаће организације, невладине организације, и локалне иницијативе попут Мостарског пословног инкубатора, значајно су допринијеле овоме сектору својим разноврсним програмима и пројектима. Док је сектор малих и средњих предузећа развијенији у ХНК и ЗХ, привреда Источне Херцеговине још увијек се углавном заснива на великим предузећима насталим у бившој Југославији попут Фабрике алата, Новотекса, Билећанке, Електропривреде и ТЕП Гацко.

Значајна страна улагања остварена су у Ледо Читлук, Ласта Чапљина, Норфисх Мостар, Нерфил Мостар, УниLINE Груде те Алуминију Мостар, и у великој су мјери допринијела расту у регији. С друге стране, Царнех из Србије и Црне Горе представља прво значајно страно улагање у Републици Српској, отварањем погона за обраду перади, акционарског друштва, у Љубињу.

Треба примјетити да су посљедњих година разна предузећа из Херцеговине постала значајни извозници. Као највећи извозник у БиХ, Алуминиј Мостар извезао је 180 милиона КМ у првих девет мјесеци ове године. Међу осталим великим извозницима су и Фабрика алата из Требиња (највећи извозник у Републици Српској), Фортуна Траде Тоурс, МИ-МО, Нерфил и Херцеговиналијек из Мостара, Феал и Листо из Широког Бријега, Велтпласт из Посушја, УНИС-Игман из Коњица, Бобита из Читлука, те Продех и Лумен из Груда. Већина тих фирми доказује да успјешна приватизација те страна и домаћа улагања представљају пут ка извозно оријентисаној производњи и смањењу вањско трговачког дефицита Босне и Херцеговине.

Опћенито, приватизација у овој регији није донијела очекиване резултате. Иако имамо и успјешних примјера приватизације, процес углавном иде споро и карактеришу га мала улагања, недовољан број нових радних мјеста те недостатак нових управљачких вјештина. Процес приватизације у ХНК био је још сложенији захваљујући двоструко регистрованим предузећима и спорним случајевима приватизације који су завршили на суду. Док је до сада у ЗХК око 45 посто фирми за приватизацију окончало сам поступак, у ХНК је око 67 посто фирми у потпуности приватизовано. У источном дијелу Републике Српске (седам општина), међутим, само је 37 посто фирми окончало процес приватизације.

Најразвијеније индустријске гране у регији

Пошто је Херцеговина увијек била средиште пољопривреде (укључујући производњу вина), туризма, производње енергије и духана те металне и текстилне индустрије не изненађује да су ти сектори главни стубови економског напретка данас. Међутим, у поређењу са предратним трендом масовне производње гиганата, ови сектори углавном функционишу као мали произвођачи.

Читава регија Херцеговине подарена је природним ресурсима и добром климом, што ствара изванредне услове за екстензивну пољопривредну производњу и нуди могућности за отварање нових радних мјеста уз релативно мала улагања. Пољопривреда у цјелини послје рата развијала се кроз породична предузећа, а не оживљавањем некадашњих гиганата попут ХЕПОКА. Многе међународне и домаће организације уложиле су много средстава и напора у овај сектор. примјер успјешног пољопривредног пројекта кога је финансирала шпанска влада је Попово поље. Овај пројекат који се налази на међуентитетској линији донио је не само напредак пољопривредне производње, већ је и зближио пољопривредне произвођаче из два ентитета. ОХР Југ је заједно са пројектом ЛАМПУ САИД-а настојао је повезати пољопривредне произвођаче са тржиштима, те помогао координацију активности свих међународних организација које су радиле на овоме питању.

Узгој винове лозе и производња вина одавно спадају међу најважније гране производње у Херцеговини. У Херцеговини је 98% винограда Босне и Херцеговине. Заједно са традицијом узгоја винове лозе, регија је позната по производњи аутохтоних врста високо квалитетних вина попут жилавке и блатине. Данас се овај сектор опоравља и процјењује се да ће 25-30% предратних винограда бити искориштено.

У херцеговачкој регији постоје двије фабрике духана (Мостар анд Љубушки) и једнако добри потенцијали за узгој духана, што је значајно, пошто творнице духанских производа тренутно увозе већину сировина. Ова би производна грана могла уопслити велики дио радне снаге када се у потпуности развије, али тренутно недостју субвенције и остале врсте подршке.

Туризам нуди потенцијале за економски развој и отварање нових радних мјеста, и један је од заштитних знакова овога региона. Осим тога многи културно историјски споменици, обала у Неуму и ријека Неретва, сви нуде могућности за различите

типове туристичких атракција, а најразвијенији тип туризма у Херцеговини је вјерски туризам. (око 250,000 ходочасника из цијелог свијета посјећује Међугорје сваке године). Број људи који посјећује регију био је ограничен после рата, али се сваке сезоне тај број повећава. Недавно је дошло до промјене, као резултат рада Иницијативе булдожер, везано за визне режиме источноевропских земаља, што представља корак напријед. Отварање Старог моста и Конференција о улагању у Босни и Херцеговини планирани за наредну годину помоћиће враћању Мостару угледа етаблиране међународне туристичке дестинације.

Метална индустрија је такођер прилично развијена у овој регији, а углавном се ради о средњим и малим предузећима која израђују производе од алуминија. Скоро све ове фирме постижу високе стандарде квалитета и њихова се роба извози. Осим тога и текстилна индустрија и израда одјевних предмета, која је тренутно на веома ниском нивоу у поређењу са предратним периодом, постигла је одређени успјех захваљујући улагањима у току процеса приватизације (на примјер Нерфил, Мостар)

Један од сектора који се увелико развија после рата је месопрерађивачка индустрија. У Херцеговини постоје три велика месопрерађивачка предузећа, Лијановићи из Широког Бријега, ГИПИ из Читлука и Царнех из Љубиња, која упошљавају велики број људи. Међутим тренутно се суочавају са проблемима због непоољне пословне климе због које на домаћем тржишту нису конкурентни.

Мостарски аеродром

Мостарски аеродром један је од кључева економског опоравка у подручју. Због свог оптималног географског положаја, могао би пружати све врсте услуга за регију током цијеле године. Аеродром је надограђен 1998 године углавном из средстава европске помоћи. (ЕК је у аеродром у посљедњих шест година уложила 4 милиона еура) Надлежност над аеродромом недавно је са општина са већинским хрватским становништвом прешла на град Мостар. (Град је преузео надлежности утврђене Прелазним статутом, што је представљало предуслов за даља улагања Владе Федерације, кантона и града.) Тренутно град, градски органи власти, заједно са својим партнерима раде на испуњавању техничких услова за успјешну примопредају одржавања аеродрома са СФОР-а на град Мостар.

Регионална економска стратегија и сарадња

Застој који је непосредно након рата постојао у сарадњи између различитих дијелова регије постепено се смањивао кроз provedбу међуентитетских пројеката и економских реформи и усклађивање ентитетских закона и прописа, отварајући нове могућности за сарадњу и помажући успостаљање јединственог економског простора. Док су у прошлости градови и општине били концентрисани на развој економских стратегија искључиво за своја подручја, сада су се њихове активности промијениле у приступ регионалног карактера економског развоја.

Већ кроз пројекат Булдожер, званичници и пословни људи из цијеле регије удружили су се да би се бавили препрекама које спречавају предузећа да раде пуним капацитетом и отварају нова радна мјеста. Уз помоћ пројекта ЕУ РЕД Херцеговина је оформила своју Регионалну агенцију за економски развој (РЕДА Херцеговина) у јесен 2003. У новембру 2003 године 26 председника херцеговачких општина и око десет пословних удружења потписали су споразум о оснивању агенције и о сарадњи. Сада је рад на утврђивању стратегије регионалног економског развоја у току.

Развојни пут који предстоји

С обзиром да је већи дио Херцеговине доживио озбиљне штете у току рата, поратни економски напредак био је значајан, иако је мало фирми успјело да се врати на предратни ниво производње. Тренутно је за регију најзначајније да се утврди регионална економска стратегија, да би екстензиван економски потенцијал био исакориштен на најоптималнији начин, са јасним циљевима и смјерницама. Регионално оријентисни приступ ће побољшати и садашњи ниво сарадње у регији и подстаћу сарадњу између Дубровника, Требиња и Херцег Новог.

Регионални развој ће се засигурно убрзати уколико буде могуће обезбиједити нова улагања. Као предуслов за привлачење ових будућих улагања, Херцеговина мора обезбиједити политичку стабилност и ефикасну јавну администрацију, кроз административну реформу и рационализацију праксе запошљавања у јавним службама. Мора показати да се озбиљно хвата у коштац са лошим управљањем и злоупотребама у ентитетској, кантонској и општинској администрацији. Почетак provedбе трезорског пројекта дефинитивно ће допринијети већој контроли и већој ефикасности у јавној потрошњи.

Спора и неефикасна приватизација испоставила се као једна од најзначајнијих препрека за економски раст, те треба уложити веће напоре у процесу приватизације који је недавно поновно покренут. Иако је први међународни тендер расписан за стратешку фирму "Гранит" у Јабланици најављан крајем октобра 2003, приватизацију осталих предузећа треба убрзати и окончати, нарочито оних од стратешког значаја, у сектору енергетике и телекомуникација.

Мостарски аеродром заслужује посебну пажњу. Оптимално функционисање аеродрома одиграће кључну улогу у настојањима да се развије регионална привреда у цјелини, а нарочито туризам. Сви нивои власти мораће се ангажовати да би аеродром у потпуности профункционисао прије Конференције о улагањима у БиХ (у фебруару 2004) и церемоније отварања Старог моста (у јулу 2004).

Природни ресурси Херцеговине леже у туризму, пољопривреди, производњи вина, узгоју рибе производњи електричне енергије и духана, а ту су и њезина добро развијена метална, текстилна и месоперађивачка индустрија. Да би у потпуности искористила сав потенцијал у овим секторима регији су потребна нова улагања и пуна provedба економских реформи. Више треба учинити на побољшању пословне климе и подршци домаћих произвођача и извозника.

Сјеверозападна регија

Сјеверозападна регија састоји се од бањалучке регије која се налази у Републици Српској и два кантона која се налазе у Федерацији. (Кантон 1 са сједиштем у Бихаћу и Кантон 10 са сједиштем у Ливну) а покрива око једну трећину територије Босне и Херцеговине и око једну једну трећину укупног становништва.

Сјеверозападна регија налази се у самом процесу транзиције у смјеру тржишно оријентисане привреде. Напори везани за транзицију концентрисани су на:

- приватизацију имовине-предузећа у државној својини
- развој повољног окружења за развој пословања и финансијског сектора

Напредак у транзицији иде скромним темпом; завршетак програма приватизације биће кључни приоритет за одрживи развој регије у блиској будућности.

Индустријски сектор у бањалучкој регији у одређеној мјери је напредовао прије рата, извозећи на западна тржишта. Међутим, произведене робе су у најбољем случају испуњавале минималне западне стандарде, а у готово свим случајевима сматране су инфериорнима.

Најзначајнији индустријски сектори бањалучке регије укључују рударство, папирну, текстилну и кожну индустрију те производњу ципела, намјештаја, грађе и прехранбених производа.

Индустријски сектор генерално узев има превише запослених и користи застарјелу технологију. Главни разлози лоше конкурентности овога сектора су:

- релативно висока цијена капитала (у односу на продуктивност) у поређењу са сусједним земљама, иако поступно опада;
- предузећа имају превелик број запослених да би се одржао ниво запошљавања уз субвенције
- застарјела технологија
- спора и закашњела приватизација која подрива и минималне напоре за реструктурисањем

Предузећа у државном власништву која се налазе у бањалучкој регији, а за које је планирано расписивање тендера крајем 2003 су: Мљекарска индустрија, Бањалука, Пивара Бањалука, Боска Бањалука, Свила Челинац, ХПК Драксенић Козарска Дубица, Јелшинград Бањалука и Фабрика дувана Бањалука.

Један од највећих рудника жељезне руде у Европи, Љубија, у близини Приједора, даје 3.6 милиона тона жељеза годишње, са резервама које се процјењују на 500 милиона тона. Прије рата био је то највећи снабдјевач челичана у бившој Југославији.

Пољопривредно земљиште покрива око 44% бањалучке регије, па тако ова регија има компаративне предности у смислу пољопривреде. Постоји добар основ за развој култура и сточног фонда. Пољопривредна производња углавном се одвија на малим приватним имањима величине у просјеку 3.5 хектара. Расцјепканост земљишта за резултат има ограничено кориштење савремене пољопривредне технологије. Узгој култура опорављен је у поратном периоду и сада се приближава предратном нивоу.

Производња воћа врло је добро развијена у бањалучкој регији. Узгајају се јабуке, шљиве, крушке и јагодичасто воће.

Мала имања доминирају и у сточарству. Прије рата су државна пољопривредна добра постизала производњу на нивоу блиском западној Европи, али је сада дошло до пада у ишчекливању приватизације.

Узгој рибе је добро развијен и регија је у повољном положају за добар узгој рибе, а нарочито пастрмке.

Даљи развој пољопривреде кроз образовање, обуку и маркетинг могло би удвостручити резултате у пољопривредном сектору.

Сектор услуга је у брзом расту. Пословне услуге попут управљања, обуке су у порасту. У 2001 години стране банке су ушле на домаће тржиште и значајно побољшале квалитет финансијских услуга. Сектор осигурања представља добар потенцијал за раст, али је сама реформа овога сектора тек у почетној фази. У блиској будућности очекују се знатна директна страна улагања у сектор осигурања.

Кантон 1

Осим повољног географског положаја и водних потенцијала (укључујући геотермална врела у Гати, Санском Мосту и Великој Кладуши) у кантону има и обрадиве земље, шума и рудног богатства. Ту су и природне љепоте које привлаче туристе, а климатски услови погодују развоју разних индустрија.

У Кантону 1 постоје и повољни услови за развој агробизниса и врло добре могућности за производњу хране. (УН је ову регију прогласио еколошки повољном за производњу здраве хране.) Ради се о 196.308 хектара пољопривредног земљишта од чега је 102.490 ха обрадиво, 91.203 ха је под пашњацима а 2.615 ха су воћњаци.

У Кантону 1 190.880 ха је под шумом. Те су шуме квалитетније од шума у осталим дијеловима БиХ и значајно утичу на економску структуру кантона. Шумарство има дугу традицију у овом подручју, а општине Бихаћ, Крупа, Сански Мост, Кључ и Босански Петровац развили су индустрију за обраду дрвета.

Иако геолошка истраживања у кантону нису нарочито развијена, пронађене су наслаге разних руда; лигнита у подручју Санског Моста, боксита у Босанској Крупи, мангана у Бужиму, барита У

великој Кладуши, глине у Цазину и Санском Мосту те гиспа у Кулен Вакуфу.

Главне индустријске гране у кантону укључују намјештај и производњу кућанских апарата, производњу хране, машина, гуме и пластике, папира, текстила, коже и обуће те дрвета.

Главни разлози за недостатак конкурентности у овим секторима су спора и закашњела тендерска приватизација великих предузећа, превише запослених који раде у њима, застарјеле технологије, административне препреке за регистрацију предузећа и неадекватно кантонално законодавство.

Туристичке атракције у кантону укључују ријеке, геотермалне изворе, пећине, шуме, а и нека историјска мјеста. Туризам би могао постати други по реду значаја кантонални привредни ресурс. У 2002 години остварено је 20,792 ноћења, што представља индекс раста у туризму од 159. Приватизација одређених туристичких објеката могла би донијети свјез капитал и значајно побољшати развој ове гране.

Иако приватизација заједно са развојем приватног подузетништва и сектора финансијских услуга представља кључно реформско питање за кантон, процес се суочава са значајним изазовима.

Приватизација највећег предатног послодавца-Агрокомерца значајно се одужила због спорова око власништва. Ипак постоје неки позитивни примјери новоприватизованих предузећа попут бихаћке мљекарне, чији је нови власник Меггле платио све старе дугове и повећао производњу.

Осам банака и тринаест осигуравајућих друштава ради на подручју Кантона 1. Током 2001 године двије су стране банке отвориле канцеларије у кантону, и значајно побољшале финансијске услуге. Сектор осигурања представља значајан питенцијал, али су потребна страна улагања.

Кантон 10

Природни ресурси кантона 10 обухватају три плодна поља, (Ливањско, Дувањско и Гламочко) влада повољна клима за развој пољопривредне производње, вода је чиста, а земља незагађена. Има шумаског богатства и лигнита.

Три плодна поља погодна су за узгој житарица (ражи, јечма хмеља и пшенице) и кромпира. Међутим, узгој стоке и даље је најзаступљенија пољопривредна грана.

Главни годишњи извоз кантона 10 представља око 300.000 м³ производње и продаје дрвета. Међутим, степен финалне обраде дрвних производа на веома је ниском нивоу.

Индустријска постројења су се углавном базирала на сировинама и ресурсима из овога подручја. Постоје могућности за обраду дрвета, која заједно са производњом роба од дрвета (осим намјештаја) представља главну индустријску дјелатност. Експлоатација угља представља другу важну грану.

Кантон 10 има солидне услове за развој туризма. Шуме, пећине, језера и остале природне љепоте још увијек нису довољно посјећене јер не постоје организована путовања. Постоје могућности развоја и ловног туризма. Тренутно једини приход од туризма долази од зимског туризма чија је база у планинама око Купреса.

Приватизација у кантону, као и у осталим дијеловима БиХ, није довела до жељених резултата. Још увијек је у кантону око 30 неприватизованих предузећа.

Посљедњих година број регистрованих предузећа полако расте у свим индустријским секторима, иако још увијек постоји значајан број нелегалних.

Сарајевски регион

Локација Сарајева чини га стратешким, политичким и економским средиштем. Иако планинско окружење донекле омета комерцијални саобраћај према источном дијелу региона у оштрим зимским условима, планирани су значајни јавни радови да би се повећала приступачност овог подручја.

Сарајевски регион има средишњу континенталну климу. Туристи који долазе у овај регион имају приступ скијашким стазама са Олимпијаде 1984. и медитеранској обали на само неколико сати вожње удаљености. Географску разноликост тог региона прати једино разноликост демографског и економског потенцијала.

Сарајево, као главни град Босне и Херцеговине и Федерације БиХ природно представља центар економских активности у земљи. Парламенти и владе БиХ и ФБиХ лоцирани су у Сарајеву. Судови и друге државне и федералне институције

смјештене су у овом граду, као и дипломатске и конзуларне мисије, сједишта страних фирми, невладиних организација и хуманитарних мисија.

Иако су влада и парламент РС лоцирани у Бања Луци, главном граду РС, формално, дио сарајевског региона који припада РС гравитира према Сарајеву, а не Бања Луци.

Ратна размјена становништва између Сарајева и источне Босне само је дјелимично преокренута. Сарајевски регион сада обухвата око једне четвртине становништва земље, са градом Сарајевом са отприлике 400.000 људи. Многе расељене особе радије остају у урбаним центрима, него да се врате у своје првобитно рурално окружење. То је довело до оштрих разлика у цијенама имовине у урбаним и руралним подручјима, или чак предграђима.

Завршетком аутопута између Сарајева и Зенице, додана је важна артерија националном и међународном саобраћају у БиХ. Са још неким инфраструктурним пројектима који су у току или у плану, Сарајево има потенцијала да израсте у значајније средиште цестовног пријезова. Транзит кроз Бихаћ, Травник, Сарајево и Вишеград могао би постати важна веза са Македонијом, Грчком и даље.

Жељезничка инфраструктура постоји, а редовне услуге се пружају на кључним локацијама, као што су лука Плоче на медитеранској обали и Брчко на ријеци Сави. Из Сарајева, такођер се одвија редован жељезнички саобраћај са Будимпештом, Загребом и Београдом.

Просторије Фамоса, значајне државне фирме из предратног периода успјешно се претварају у индустријску зону, кроз приватизацију ове фирме у дијеловима. Недавно је у општини Вогошћа одређена једна зелена површина која би се требала развити у индустријску зону.

Сарајевски аеродром развија се у стратешку економску артерију БиХ. Њихов теретни превоз јасно доприноси успјеху националног и међународног пословања у сарајевском региону.

Локални и подрегионални јавни транспорт у региону је добро развијен. Сарајево има неколико трамвајских линија, добру мрежу аутобуских линија у граду и добру повезаност са другим локацијама у Федерацији и РС.

Комунална инфраструктура је у урбаним подручјима добро развијена, укључујући електричну енергију, воду, гас и телефон. Међутим, гас није доступан општинама изван града Сарајева. Што се иде даље од урбаних центара, вјероватније је да је ситуација тежа и са осталим комуналним услугама. Удаљена

села у источним дијеловима региона често имају само струју, а нека немају чак ни то.

Информациона и комуникацијска технологија (ИЦТ) у овом региону је у развоју. Неколико иницијатива имају за циљ да подстакну кориштење компјутера и промовирају ИЦТ као могућност за изградњу каријере. Међутим, постојећи прописи и даље отежавају потпуни залет ове гране индустрије.

Разумљиво је да је приступ главном граду Сарајеву добар. Сједишта многих домаћих и страних банака су овом граду. Њихове уредске мреже су често ограничене на највеће градове у земљи. Посебно се потенцијални клијенти за пољопривредне кредите често жале због даљине коју морају прећи и каматних стопа банака. Растући број банака и других финансијских институција имају микрокредитне шеме или кредите који циљају на пољопривредни сектор.

Стална средства чине више од 80 % укупних средстава правних лица у Кантону Сарајево. Текућа средства чине око 15% укупних средстава. Међутим, прелаз валуте са ДМ на Еуро показао је да значајан обим капитала слава у рукама појединаца.

Регионални економски развој

2000.г., општине у сарајевском региону одлучиле су да координирају своје напоре у економском развоју под патронатом нове организације: СЕРДА (Развојна агенција за сарајевски економски регион). СЕРДА се појавила са другим регионалним развојним агенцијама, у координацији програма Европске комисије (ЕУРЕД). СЕРДА –у финансира 20 општина, Кантон и град Српско Сарајево.

У источној Босни, успостављена је слична организација за координацију рада 11 општина у регији горњег Подриња. Ова организација, РЕДРИН, требала би постати дио СЕРДА-е током 2004.г. Тада ће СЕРДА бити одговорна за координацију развоја економских активности широм сарајевског региона.

СЕРДА је такођер била инструменталан дио успјеха Иницијативе Булдожер у сарајевском региону. Један од упосленика СЕРДА-е именован је за координатора регионалне Булдожер Комисије. У тој улози, одговоран је за пружање помоћи предузетницима у региону да формулишу и лобирају за приједлоге реформи који имају за циљ елиминирање законодавних запрета економском расту и развоју.

Незапосленост у региону је посебно мала међу обученим и високо образованим радницима, што

највише погађа необразоване раднике. Необразована радна снага чини 40% незапослених.

Сарајевски Универзитет одржава висок ниво; обухвата велики број факултета и користи бројне предности од широке међународне сарадње. Нпр., постоји блиска сарадња са универзитетима у Болоњи, Мелбурну и са Технолошким институтом из Масачусетса. То позитивно утиче на академске стандарде у сарајевском региону као целини. Још један значајан фактор је и повратак грађана БиХ, који су студирали или стекли професионално искуство у иностранству.

Осим тога, велики број младих стекли су радон искуство у неким међународним организацијама у Сарајеву, што им је омогућило да науче страни језик и друге вјештине.

Горажде има потенцијала да омогући кључну професионалну обуку за источни дио тог региона, са софистицираним (мада недовољно искориштеним) центром за професионалну обуку.

Унутар региона, општине о подручју горњег Подриња имају већу стопу природног прираштаја. Међутим, будући да се многи млади људи селе у урбане центре, тај тренд би се ускоро могао преокренути. Разлика између плата у РС и ФБиХ само ће појачати егзодус из руралног дијела горњег Подриња.

Град Сарајево је активан партнер великом броју градова широм свијета. У те градове спадају Амстердам, Анкара, Истанбул, Басел, Барселона, Беч, Брисел, Фридрихшафен, Фиренца, Грац, Кувајт Сити, Хаг, Инсбрук, Куала Лумпур, Лионс, Рим, Римини, Напуљ, Калгари, Сиднеј, Сплит, Штокхолм, Венеција и Загреб.

Хрватска, Словенија и Њемачка су најважнији трговински партнери за увоз и извоз са Кантоном Сарајево. Око 20% међународне трговине у ФБиХ отпада на Сарајево. Међународна трговина у источној Босни фокусира се на Србију и Црну Гору, Хрватску и Словенију.

Око 90% фирми које послују у сарајевском региону су у приватном власништву. Остале су државне, у мјешовитом власништву или регистроване задруге. Међутим, значајан дио привредних средстава у Сарајеву још увијек је у рукама државних предузећа.

У подручју Кантона Сарајево, најзначајнији сектор у смислу запошљавања је индустрија и рударство, на који отпада око 25% радне популације. Остали значајни сектори укључују велепродају и малопродају, образовање и културу, трговину, грађевинарство и комуникације. Као што је за очекивати, урбанизираније општине -- Сарајево

Центар, Ново Сарајево и Нови Град – имају највећи ниво запослености.

Када се израчуна према броју фирми, трговина је у Кантону Сарајево најзначајнији сектор, а слиједи индустрија, некретнине и изнајмљивање и пружање услуга.

Када се то израчуна према нивоу прихода, опет је трговина на водећем мјесту. Остали значајни сектори су индустрија, транспорт и комуникације и комуналне услуге.

У смислу профитабилности, транспорт и комуникације су далеко најзначајнији сектор. Остали сектори у којима је регистрован значајан профит обухватају и прерађивачку индустрију и трговину.

Туризам у сарајевском региону углавном је усмјерен на Сарајевски Кантон. Око три четвртине укупног броја туриста у Сарајево долазе из иностранства. Туристички потенцијал источног дијела региона фокусира се на авантуристички туризам као што је планинарење, бициклизам и рафтинг.

Сарајевски регион, а посебно источни дио региона богат је шумским ресурсима, као што је буква. Иако је индустрија заражена корупцијом и трпи тешке посљедице илегалне сјече дрвећа и илегалног извоза, у току су реформе са циљем да се потпуније и одговорније искористи потенцијал овог сектора.

Други успешни сектори у источном дијелу региона су мала пољопривреда и сточарство. Производња јагодичастог и осталог воћа, брање биља и гљива и производња месних и млијечних производа су овдје посебно успешне. Неколико прехрамбено-прерађивачких фирми у сарајевском региону умногоме се ослањају на производњу у овом подручју.

Конечно, подручје горњег Подриња је богато енергетским ресурсима. Постоји неколико рудника угља и велика хидроцентрала у Вишеграду. Постоје конкретни планови за изградњу још једне бране на подручју општине Фоча/Србиње.

Регионална средства

Међу туристичке атракције у сарајевском региону спадају скијашки терени на Бјелашници и Јахорини, као и планинарење, алпинизам, јахање и пјешачење, као и на планинама Зеленгори, Игману, Требевићу, природни ресурси Перућице, кањон Ракитнице, извор ријеке Босне и Црна ријека, пећине на Бијамбарама, водопад на Скавцу или сумпорни извори. Поред тога, ту је и рафтинг на ријекама Тари и Дрини.

Сарајево има велики број историјских, вјерских и других значајних грађевина, као и древна историјска мјеста, структуре и утврде, од којих су многе смјештене у или близу старе тржнице у центру града.

Показало се да је смањење броја великих индустријских конгломерата, иако изузетно штетно када се узму у обзир краткорочни друштвени и економски услови, прави благослов за екологију овог региона. То, заједно са ниским цијенама радне снаге, плодним тлом и чињеницом да се већина пољопривредних активности традиционално спроводи без кориштења пестицида и хербицида, чини неке дијелове источне Босне идеалним за органску производњу, љековито биље и печурке.

У Сарајеву, општина Илиџа има неколико термалних извора са температурама воде до 60 степени Целзијуса. Неки од ових извора вијековима уживају традиционалну славу због својих терапеутских својстава. Из те општине се Сарајево највећим дијелом снабдијева водом за пиће.

Реумал Фојница је међународно познат терапеутски и рехабилитациони објекат са неколико стотина кревета. То подручје је богато термалним и минералним изворима, нетакнутом природом и разноврсним љековитим биљем. Фојница је некад била центар рударства и старих заната, а сада је позната по термалним изворима, који се интензивно користе за потребе бање.

Кантонална влада у Сарајеву намјерава ојачати економске темеље овог региона. У те сврхе, идентификовала је неколико приоритетних сектора. Они обухватају банкарство, трговину, индустрију (посебно лијекове, прехрану, електронку и оптику), и јавно здравство.

Значајни пројекти у којима се може очекивати напредак током наредне године укључују два пројекта за квалитетно живљење: пројекат Риверина у околини Сарајева; и зграда Босмала у центру Сарајева. СЕРДА својим инкубаторским пројектом намјерава побољшати развој малих фирми које тек започињу пословање. Још један пројекат СЕРДА-е има за циљ поновно покретање предонице у Трнову. У подручју горњег Подриња, напредак би се могао постићи покретањем хидроелектране Бук Бијела и ревитализацијом фабрике за прераду дрвета Маглић.

Почетак изградње транзитног пута између Реновице и Мешиа не само да би обезбиједио транспортну повезаност Сарајева и регије горњег Подриња, него би и у широј перспективи помогао отварању коридора Бихаћ, Травник, Сарајево, Вишеград.

Пројекат “Сарајево Мулти Медиа Цорридор”, већ ради на развоју регионалне привреду на неколико начина:

- Стимулација међународног здравственог туризма у сарајевском региону, нпр. за кардиоваскуларну хирургију, стоматологију или козметичку и реконструктивну хирургију. Сарајевски регион нуди и квалитетне програме опоравка.
- Развој “авантуризма”, као што је скијање, планинарење, пјешачење, бициклизам, рафтинг, јахање, параглајдинг, итд.
- Центар за технолошко унапређење, у сарадњи са Технолошким институтом Масачусетса
- Приступне тачке у заједницама, јачање регионалне кохезије обезбјеђивањем друштвено или географски изолованих локација, гдје се нуде објекти и активности уз могућност конекције на Интернет.
- Ширење културних туристичких атракција, као што су Сарајево Филм Фестивал и Театарски Фестивал широм сарајевског региона. Организовати цијели мјесец изложби у галеријама, музичких фестивала, представа у кинима, спортских такмичења и других културних догађаја у цијелом региону.

Централна регија

Окружење у региону је повољно за пољопривреду. Смјештен у срцу БиХ, на граници са четири економска региона, централни регион има дуготрајне комерцијалне везе са осталим најважнијим урбаним центрима у земљи -- Сарајевом, Тузлом, Бања Луком и Мостаром. Иако се ова регија може похвалити са неколико градова од велике историјске важности, укључујући бивше регионалне управне центре, комерцијалне активности су сада фокусиране на Зеницу. Нажалост, економски значај Зенице опао је након послеријатног распада комплекса БХ Steela. Ипак, Зеница посједује инфраструктуру за привлачење будућих економских активности.

Централна регија је повољно смјештена и може постати језгро комуникација Босне и Херцеговине. Многе превозничке фирме су већ изабрале ову регију за своје сједиште. Недавни завршетак пута Зеница–Сарајево скратио је вријеме путовања до главног града на отприлике 30 минута.

То је планински регион, већином прекривен шумом, пашњацима и долинама ограничене величине за пољопривредну производњу. Ово подручје је богато природним ресурсима и има неколико рудника угља, жељеза, боксита, кварцита и др. Ово подручје је познато и по својим изворима минералне воде. Шумарска индустрија је значајна у цијелом региону. Планина Влашић доминира овим подручјем, а пресијецају је ријеке Босна, Лашва и Врбас. Ниједна од њих није погодна за комерцијалну пловидбу.

Политичку ситуацију, поготово у општинама Средњобосанског кантона компликују супротности између бошњачких и хрватских странака. Утицај тешке политичке ситуације илуструју проблеми са реорганизацијом шумарског сектора на кантоналном нивоу. Одлуке о локацијама уреда и именованима директора предмет су оштрих политичких расправа. Међутим, овај проблем би се могао разријешити ускоро, на једној од наредних сједница кантоналне скупштине. Исте супротности спријечавају и успоставу јединственог образовног система. Тек се сада административно уједињују школе за Бошњаке и школе за Хрвате.

Кад се узме у обзир чињеница да постоје дубоке политичке разлике, није изненађујуће што је политика продрла и у царство економског развоја. Комуналне подјеле се често одражавају на посао и одабир пословних партнера у компанијама. У исто вријеме, међутим, многе општинске управе заједнички се залажу за то да се састав особља у општинама заснива на посљедњем предратном попису становништва, умјесто на тренутној демографској ситуацији.

Повратак избјеглица је био прилично успјешан, упркос тешким економским условима. Међутим, повратници су углавном старији људи. Млађи су мигрирали у градове или у иностранство. Сигурносна ситуација више не представља фактор у процесу повратка.

Физичка инфраструктура је једна од слабости овог региона. У том подручју постоји само један аутопут, и једино жељезничка инфраструктура кроз Зеницу, без аеродрома за комерцијални транспорт. Средњобосански кантон тренутно развија 25-годишњи просторни план за “брз приступ путевима”. Сви облици будуће инфраструктуре су већ испланирани. Изградит ће се главни пут кроз кантон, који ће директно водити до будућег аутопута између Будимпеште и Сарајева, повезујући Јајце, Мркоњић Град и Бихаћ са Травником и Витезом. Овај регион намјерава да капитализира своју централну локацију у географском смислу, и постане средиште за унутрашњи и међународни саобраћај и трговину. Снабдијевање електричном

енергијом и модерни телекомуникацијски објекти ће се изградити дуж аутопутева, како би олакшали успоставу нових економских зона.

У Федерацији постоји стратегија просторног планирања, али она још није у потпуности развијена или усвојена. Кантонални просторни план је хармонизиран са планирањем инфраструктуре Европске уније у погледу међународних европских коридора. Кантонални план се углавном заснива на просторном плану за цијелу БиХ, који је направљен прије рата. Тај план БиХ је истекао 2000.г. Наредни кораци требају укључити будуће елаборирање федералних и националних просторних планова и хармонизирање развојних планова за општинску инфраструктуру.

Зеница је град са сјајном индустријском прошлошћу, као сједиште БХ Steel-а и неколико рудника угља и метала. Преласком са централног привредног планирања на привреду засновану на отвореном тржишту, за фабрике попут БХ Steel-а било је тешко поново изградити своје објекте и опет освојити тржиште које су изгубиле током рата. Од 1992. г., машинерија и производни процес нису обновљани. Међутим, објекти, инфраструктура и људски капитал и даље представљају значајно средство, ако се адекватно искористе. Жељезничка инфраструктура у Зеници тренутно није довољно искориштена.

Капацитет везе Сарајево–Плоче, која је од велике важности за теретни пријевоз у БиХ, а посебно за зенички Steel, није довољно искориштен због проблема са потписивањем протокола о луци Плоче са владом Хрватске.

Приступ капиталу није тако јак као у већим урбаним подручјима. Мањи је број банака које могу одобравати кредите. И Средњобосански и Зеничко-добојски кантон увели су значајне револвинг кредитне линије од средстава приватизације.

Регионални економски развој

Економски региони не повинују се постојећим административним границама. Неке од општина у Средњобосанском и Зеничко-добојском кантону гравитирају у различитим правцима. Крешево, Фојница и Кисељак увијек су де факто били дио сарајевске економске сфере. Јајце је традиционално било снажно повезано са регијом Бања Луке. Витез, Травник и Нови Травник тренутно формирају снажну економску основу унутар Средњобосанског кантона, али имали су и снажне економске везе са Зеницом. Бусовача се никада није приклонила ни једној страни, али повезује економске системе у Средњобосанском региону са онима у региону Сарајева.

Економски развој у централном региону је компликован. Јаки урбани центри Сарајево, Тузла, Бања Лука и Мостар имају тенденцију ширења на све стране. Централни дио Босне је одувјек био спорна тачка међу већим урбаним центрима. Политичке и комуналне разлике окупљају општине у подгрупе унутар региона. Хрвати су оријентирани ка Витезу или Кисељаку, Бошњаци ка Травнику или Зеници, а Срби ка Бања Луци или Добоју. У сјеверном дијелу овог региона, борба за економски утицај је посебно оштра између централног региона, Тузле и Бања Луке. Међутим, амбициозни планови за развој инфраструктуре сигурно ће редефинисати ове гравитационе правце.

Пословна удружења су географски организована, али су усмјерена на ограничен број економских активности. Главни циљ ових удружења је заједничко представљање на трговачким сајмовима. Поред тога, удружења се залажу за промјену која ће подржати пословни развој. Генерално, они примају веома позитивне процјене од саговорника. Постоји потенцијал за ширу улогу ових удружења у пружању експертизе или приступа тржишту и повезаности. Мијешање политике код ових пословних удружења је ограничено.

Организација која је коначно окупила општине централног региона под један кров је РЕЗ (Развој Економска Заједница). Концепт РЕЗ-а иде и даље од саме економске сарадње, али укључује и компоненте јавне административне реформе у општинама. РЕЗ води успјешан микро-кредитни програм за стамбене кредите, али и за мале фирме.

РЕЗ дјелује из Зенице, јер она природно представља језгро економског региона средишње Босне. Пријератна привреда централне Босне углавном се одвијала око Зенице. Добри путеви и жељезничка инфраструктура у Зеници постоје, али тренутно су срамотно неискориштени.

РЕЗ је веома активан и прогресиван играч, не само у регионалном економском развоју или унапређењу ефикасности и ефективности локалних административних структура, него и у промовисању концепта Булдожер. РЕЗ је један од најактивнијих и најконструктивнијих партнера у достављању приједлога реформи у оквиру процеса Булдожер.

Становништво централног региона РЕЗ-а, које броји око 640 000, генерално је високо образовано. Тај регион има релативно младу популацију, са 67% људи у радној доби и око 23% млађих од 15 година. Многи млади људи дипломирају, али не могу наћи запослење. Званичан број незапослених у ово региону прелази 45%. Започето је неколико програма, како би се младима омогућило да стекну

одређено радно искуство. Ове године, Зеница ће отворити сопствени универзитет.

Незапосленост је углавном проблем свих, без обзира на доб, етничко поријекло и пол. Међутим, превелика је заступљеност људи са нижим или никаквим образовањем. Плате у региону РЕЗ-а су ниже – у просјеку за 10 до 15 % -- него у другим дијеловима Федерације.

Комуналне везе су одговорне за добру економску повезаност између дијелова региона РЕЗ-а и Хрватске. Осим тога, значајна трговина одвија се и са Словенијом, Њемачком и Италијом. Неколико италијанских фирми су недавно пронашле партнере у овом региону за успоставу производних објеката или упоришта у источној Европи. Постоји јака регионална сарадња, посебно са регијом Ломбардије у Италији.

Неколико њемачких фирми такођер су започеле сарадњу или производњу овдје, како би профитирале од јефтине радне снаге и доступности експертизе и сировина. Постоји и одређена повезаност између општина у овом региону и њемачких општина, нпр. између Травника и Лајпцига. Неке њемачке фирме су исказале интерес за производњу и прераду индустријског гаса. Неколико бртианских и индијских фирми заинтересоване су за улагање у металургију.

Постоје снажне историјске економске везе са регијом Сала у Мађарској.

Међународне везе са Средњим Истоком одражавају се кроз улагања кувајтских пословних људи у БХ Steel Зеница. Ту је и иницијатива једне турске фирме да уложи 120 милиона КМ у отварање фабрике за прераду дрвета у Зеници.

У јаке секторе регије РЕЗ-а спадају пољопривреда, шумарство, сточарство, туризам, кожа и трикотажа, и металургија. Подручје планине Влашић је изузетно плодно. Влашићки сир и травнички сир међународно су познати. Неколико прехранбених фирми широм Босне и Херцеговине набављају значајне количине сировина у овом региону.

Планина Влашић такођер је позната по авантуристичком туризму као нпр. пјешачење, параглајдинг, планинарење, алпинизам, скијање, јахање и планински бициклизам. Поред тога, и историјски, вјерски и културолошки туризам имају велике потенцијале.

Металургија је логичан избор за регион који је толико богат природним ресурсима. Иако су неке фабрика сада застарјеле, појавило се неколико нових предузећа да би искористили тај неискориштени потенцијал.

Зеница има успјешан и чувен трговачки сајам под називом "ЗЕПС", гдје се сваке године окупљају међународне фирме, да би истражиле нове пословне прилике.

Неколико међународних организација признале су пољопривредни потенцијал овог региона и покренуле програме за помоћ и модернизацију објеката за пољопривредну производњу. Домаћи партнери попут УПИ банке и КЛАС-а учествују у неким од ових програма.

Овај регион је и важан произвођач електричне енергије, са термоелектранама у Какњу и надомак региона РЕЗ-а, у Јајцу. Ова постројења ће ускоро морати да се модернизују, како би достигла европске стандарде.

Малопродаја је добро развијена у Витезу, гдје је мали број успјешних фирми привукао мноштво других малопродајних објеката, стварајући прави шопинг булевар.

Експертиза и инфраструктура бивше металуршке индустрије у Зеници и даље постоје и срамно су неискориштене. Недовољна искориштеност је можда директна посљедица чињенице да је Зеница, као и неки други градови у БиХ традиционално у сјени Сарајева, привлачећи ограничену пажњу међународних инвеститора, донатора и добротвора. Као сједишту друге највеће жељезаре у Европи, Зеници је потребно више пажње у смислу финансијске помоћи за модернизацију ових или алтернативних индустријских капацитета, у складу са европским еколошким стандардима. Потребна су значајна улагања да би се металуршки капацитети Зенице у потпуности искористили. Неки од ових објеката су стари више од 100 година. Међутим, садашња управа БХ Steel-а и "Жељезаре Зеница" рашчишћавају ову локацију – уклањајући старе и искориштене објекте. Нпр., од четири високе пећи остала је само једна. Још једно питање које треба разријешити је жељезнички превоз и, као што је раније споменуто, Протокол о луци Плоче.

Пољопривредни факултет Универзитета у Сарајеву је направио стратешки план у сарадњи са Институтом за агрономију у Мостару. Посебне снаге представљају пољопривреда, хидро-потенцијал и шумарство.

Рудници минерала: Кварц, глина и камен за грађевински материјал спадају у природне ресурсе овог региона. Постоји неколико термалних и извора минералне воде. Неколико концесија је већ дато фирмама да би почеле са експлоатацијом овог потенцијала. Као и код бројних пословних почетака у БиХ, неким од ових фирми недостаје адекватна стручна снага да би испуниле свој задатак.

ПОЉОПРИВРЕДА

Фитосанитарна област

Оснивање Агенције за фитосанитарну област представља услов Студије изводљивости ЕК. Ако не буде постигнуто у првој половини 2004 године, Босна и Херцеговина неће моћи ући у преговоре о стабилизацији и придруживању са Европском унијом. Садашњи систем са подијељеним надлежностима између ентитета неефикасан је и потпуно незадовољавајући са пословног гледишта. Отежава пољопривредним произвођачима и произвођачима хране у Босни и Херцеговини продају производа изван земље. Истовремено је лакше увести прехранбене артикле, уз неодговарајући фискални надзор и неодговарајући квалитет провере безбједности.

Унаточ хитности овога питања, већ три мјесеца касни успостављање Агенције за фитосанитарна питања (Управа за заштиту здравља биља). Примарно законодавство којим се утврђује оснивање ове агенције је усвојено у августу 2003 године, али од тада надлежно министарство, Министарство вањске трговине и економских односа Босне и Херцеговине, подузело је само ограничене радње за покретање овога процеса. Осим тога, рад Комисије за фитосанитарна питања Босне и Херцеговине (тијело које је успостављено на привременој основи да се бави фитосанитарним питањима до оснивања агенције) показало се сасвим неактивним због неодговарајућег финансирања. Овај политички и административни пропуст има директан утицај да привреду Босне и Херцеговине уопште, а на пољопривреднике произвођаче и произвођаче хране у Босни и Херцеговини нарочито. Ово је спријечило и настојања за повећањем нивоа безбједности хране у Босни и Херцеговини. Од императивног је значаја успостављење Агенције за фитосанитарна питања до јуна ове године.

Ветеринарство

Предратна ветеринарска служба била је ефикасна, а Босне и Херцеговина уживала је позитивно окружење у смислу здравља животиња. Сектори производње и прераде меса извозили су у ЕУ и САД. Ветеринарство је за вријеме рата озбиљно поремећено и успостављено као два

засебна система, један у Федерацији, а један у Републици Српској, са мало или нимало међусобне координације.

Оснивање Државног уреда за ветеринарство (2000 године) представљало је огроман значајан корак напријед. У периоду између 1995–2003 године БиХ је оцијењена као земља значајног ризика везаног за здравље животиња и људи због присуства неколико болести. Ова ситуација је барем дјелимично настала због одсуства ефикасног ветеринарског режима у цијелој земљи.

Један од првих приоритета Државног уреда за ветеринарство треба да буде побољшање инспекцијског система (граничног и ентитетског) у складу са препорукама ЕК из 2000 године и Законом о ветеринарству Босне и Херцеговине.

Статистика

Одлука Високог представника којом се проглашава Закон о статистици Босне и Херцеговине и оснива Агенција за статистику Босне и Херцеговине кључна је у стварању услова за успјешно макроекономско управљање. Проведба ове Одлуке омогућиће постојање ефикасне статистичке службе која задовољава потребе домаћих и страних корисника статистичких података. Значајне и испуњење једног од услова Студије о изводљивости. ЕК.

Одлуком се захтијева усклађивање ентитетских закона и прописа са одредбама закона Босне и Херцеговине, а ентитети треба да отпочну преговоре у намјери да здруже заводе са агенцијом тако да сви аспекти везани за прикупљање, обраду и дистрибуцију статистике буду обухваћени на државном нивоу.

Усклађивање је до сада ишло успјешно, али су преговори далеко од резултата. ОХР је позвао Агенцију за статистику Босне и Херцеговине да поново покрене овај процес преговарања.

ФИНАНСИЈЕ И ФИСКАЛНИ СЕКТОР

Централна банка (ЦББиХ)

ЦББиХ је почела са радом 11 августа 1997 године, па се тако ради о младој организацији.

Банка је институција на државном нивоу, једини монетарни орган у БиХ који дјелује у цијелој земљи кроз пет канцеларија. Закон о Централној банци јасно утврђује функције које банка мора да обавља, али успоставља и одређени број ограничења за њезин рад. У складу са тим правним условима и ограничењима ЦББиХ је потпуно независна од политичког утицаја.

Монетарна политика

Монетарна политика најзначајнија је функција ЦББиХ. Банка води монетарну политику путем строгих аранжмана монетарног одбора, утврђених Законом о Централној банци. Постојала су три главна разлога за избор монетарног одбора за вођење монетарне политике у БиХ:

- A) Показао се као чврсто номинално упориште у форми фиксног валутног курса у ситуацији у којој је владала значајна економска нестабилност;
- B) Отклоњено је дискреционо право у ситуацији у којој су постојале значајне тешкоће у успостављању институција и доношењу политичких одлука;
- C) Монетарни одбори оформљени су и у неким другим источно европским земљама и добро функционишу.

Три суштинске одлике Монетарног одбора Босне и Херцеговине су:

- A) Фиксни валутни курс утврђен законом;
- B) Пуна покривеност свих обавеза Централне банке у КМ страном валутом;
- C) Пуна конвертибилност обавеза ЦББиХ у КМ у односу на валуту за коју се веже.

Фиксни валутни курс

Почетни валутни курс био је 1 КМ = 1 њемачка марка. Избор ДМ као валуте за коју се веже КМ за монетарни одбор био је лак, пошто је ДМ била веома стабилна валута, у великој мјери и кориштена и уживала повјерење у БиХ. Када је касније ДМ замијенио ЕУРО, Закон о Централној банци Босне и Херцеговине измијењен је и сада је ЕУРО валута за коју се КМ веже. Нови валутни курс тачно је наведен у Закону о Централној банци Босне и Херцеговине и једнак је односу између ДМ и ЕУРО-а тј. износи 1 КМ = 0.51129 ЕУРО-а. То значи да курс КМ није измијењен од почетка дјеловања Централне банке БиХ. Прелаз са ДМ на ЕУРО био је лак, а утицај на КМ и монетарни одбор врло позитиван.

Обавезе ЦББиХ које представљају КМ у оптицају и положе комерцијалних банака у ЦББиХ, треба да у потпуности буду покривене страним валутама. Доња табела показује да је ЦББиХ задржала пуну покривеност КМ од 1998 године, а да је имала 'слободне резерве' од 144 милиона КМ крајем аугуста 2003 године.

ТАБЕЛА 1: РЕЗЕРВЕ ЦББиХ У СТРАНОЈ ВАЛУТИ (Крај периода у милионима КМ)

ДАТУМ	НЕТО СТРАНЕ РЕЗЕРВЕ	МОНЕТАРНЕ ОБАВЕЗЕ	СЛОБОДНЕ РЕЗЕРВЕ
Дец 1997	144.1	160.3	-16.2
Дец 1998	283.3	253.9	29.4
Дец 1999	865.7	836.7	29.0
Дец 2000	1021.2	973.2	48.0
Дец 2001	2666.6	2591.6	75.0
Дец 2002	2463.2	2345.1	118.1
Ауг 2003	2405.0	2260.0	143.8

Ова табела илуструје и начин на који је КМ постепено замијењена другим валутама које су биле у употреби у БиХ, водећи ка сталном повећању биланса ЦББиХ од 1997 до 2000 године. Овај тренд је убрзан за вријеме периода конверзије у ЕУРО крајем 2001 и почетком 2002 године. Све у свему, ЦББиХ вратила је 4.3 милијарде новчаница ДМ у Њемачку из Босне и Херцеговине, а резерве ЦББиХ у страниј валути су се више него удвостручиле.

Успјех аранжмана монетарног одбора

Монетарни одбор обезбиједио је веома успјешну монетарну политику за БиХ. КМ је била стабилна у односу на ДМ, а сада на ЕУРО од његова увођења, а инфлација у БиХ је сада ниска и спора, што се види из доње табеле.

ИНФЛАЦИЈА У БИХ. (Индекс малопродајних цијена, Годишњи раст у%)

Год. крај.	Федерација БиХ.	Република Српска	БиХ Просјек
ДЕЦ 2000	4.0	16.1	8.0
ДЕЦ 2001	0.3	2.2	0.9
ДЕЦ 2002	-0.7	2.4	0.3

Употреба КМ расла је у БиХ и сада је главна валута у којој се обављају трансакције у свим дијеловима земље (међутим и ЕУРО је генерално прихваћен, барем када су у питању веће трансакције). Осим тога, омјер банковних полога у КМ стално је у порасту, иако је још увијек више од 50% полога у страним валутама. Значајно је да је КМ и даље остала у потпуности конвертибилна у БиХ од свога увођења, а та стабилност представљала је значајан елемент у повећавању директних страних улагања која долазе у земљу.

Банкарство

У току послеријатне обнове и процеса реформи, банкарство у БиХ се боље и брже развијало од било којег другог привредног сектора. Повјерење корисника се вратило, а резултат тога био је драматичан пораст полога док су банковне позајмнице почеле расти. Конкуренција у сектору банкарства сада доиста стварно постоји. Док је непоредно послје рата у БиХ било 76 банака, неизбјежним процесом консолидација и ликвидације дошло је до смањивања овога броја на мање од половине. Потакнути уласком јаким страним банака са дугим искуством везаним за утврђене европске банкарске регулаторне оквире (страна улагања у банкарству превазишла су улагања у било коме другом сектору), корисници имају користи од појачане конкуренције и поуздане банкарске праксе.

У посљедњих неколико година стопе на позајмнице значајно су пале, одражавајући новонастали конкурентски амбијент. Но стопе су још увијек релативно високе. Прије 2002 године већина стопа била је преко 20 посто, али за просјечне краткорочне позајмнице 2003 године и креће се у домену од 10 посто, док су стопе на дугорочне позајмнице нешто ниже. Посматрачи се генерално слажу да главни разлози за овај повољан пад укључују реформу платног система, повећање минималног капитала које банке морају имати (што је довело до обједињавања и ликвидације слабијих банака), могућност обављања међуентитетских банкарских трансакција те приватизација банака у државном власништву. Доња табела открива помак у структури капитала банака од 2000 године

Структура капитала у сектору банкарства БиХ (%)

	31.12.00	31.12.01	31.12.02	31.5.03
Државни капитал	47	19	10	8
Приватни капитал:	53	81	90	92
Домаћи	НА	25	24	21
Страни	НА	56	67	72

Будуће иницијативе у сектору банкарства

Напредак у овоме сектору је евидентан у одсуству конкретних услова Студије изводљивости ЕК. У настојању да се постигне већа ефикасност, ојача јединствени економски простор и смање трошкови, воде се расправе о обједињавању ентитетских регулаторних агенција при Централној банци. (Агенције за осигурање депозита обједињене су на државном нивоу 2002 године). Сличне расправе воде се о могућој консолидацији берза и комисија за вриједносне папире.

Закон о систему индиректног опорезивања у Босни и Херцеговини

2⁹ децембра 2003 године Парламентарна скупштина Босне и Херцеговине усвојила је Закон о индиректном опорезивању. Сада је овај закон на снази што правно значи да ентитетске царинске управе престају да постоје, и сада има само један орган власти за директно опорезивање за цијелу земљу.

У посљедњем кварталу 2003 године ентитетске владе потписале су споразум којим се надлежност на пољу индиректног опорезивања са ентитетског преноси на државни ниво. Споразум је склопљен на основу Члана ИИИ 5 (а) Устава Босне и Херцеговине као први споразум склопљен на основу ове одредбе.

Осим тога, нови директор Управе за индиректно опорезивање, Кемал Чаусевић, је изабран, а потом и постављен на Вијећу министара.

Буџети

Процес израде годишњег буџета на државном и ентитетским нивоима за фискалну 2004 годину био је на добром путу крајем 2003 године. Мисија ММФ-а стигла је у Босну и Херцеговину и извршила

преглед ентитетских и државног буџета, како би били у складу са стандбај аранжманом.

Овај преглед је довео до добрих резултата, и уколико ентитетски и државни буџети буду донешени у складу са ограничењима везаним за расходе, стандбај аранжман ће бити на располагању.

Утврђивање државног и ентитетских буџета за 2004 годину морало је укључити и изазов везан за преношење нових надлежности на државни ниво као и одговарајући пренос ресурса са ентитетског на државни ниво. Закони о ентитетским и државном буџету, када буду донесени, садржаваће клаузуле које дозвољавају ове трансфере.

ИНФРАСТРУКТУРА И КОМУНАЛНИ СЕКТОР

Транспорт

Развој свих видова транспортне инфраструктуре у складу са европским стандардима најзначајнији је фактор у процесу интеграције Босне и Херцеговине у ЕУ. Недавно је основано и Министарство транспорта Босне и Херцеговине као засебно министарство у процесу реструктурисања. Ово представља основни предуслов за развој кохерентне саобраћајне политике. Да би се кренуло напријед, у току ове године треба донијети Закон о жељезницама Босне и Херцеговине. Овим ће се законом обезбиједити отворени приступ жељезничким пругама и успоставити јединствено уптављање и надзор инфраструктуром. Значајно је нагласити да Босна и Херцеговина не развија своју инфраструктуру у вакууму. Сусједне земље подижу ниво својих саобраћајних система и доносе стратешке одлуке о значајним прометним тачкама и линијама, а Босна и Херцеговина мора брзо дјеловати како не би остала на маргинама саобраћајне мреже југоисточне Европе. Жељезнички систем Босне и Херцеговине остаће неуређен, а поставиће се и озбиљна питања везана за безбиједност функционисања, док се Закон о жељезницама не донесе. Осим тога, владе и донатори ће поставити питања куда њихова подршка иде у смислу управљања овим сектором.

УИЦ расправља о питањима везана за чланство у септембру сваке године на посебном састанку. Прошле године БХЖЖК поднијела је захтјев за

приступање мрежи Интер-Раил. Приступ овој мрежи омогућава корисницима безгранично путовање у мрежама 29 земаља чланица. До сада су Босна и Херцеговина и Албанија једине европске земље које нису чланице овога програма. Са жељезничким везама према Будимпешти, Загребу, Београду и Плочама, Босна и Херцеговина може учествовати у овоме програму као одржива дестинација за путнике из других земаља. Захтјев Босне и Херцеговине био је успјешан и у току 2004 године треба ријешити само још неке оперативне детаље. Активно учешће планира се 2005 године. Учествовање у овом програму омогућиће ефективнију промоцију Босне и Херцеговине као истинске туристичке дестинацију, нарочито када се ради о младом свијету, који представља циљну групу овога програма. Учесће БиХ ће допринијети и побољшању слике о земљи, пошто је чињеница да БиХ није учествовала у Интер Раилу само ојачала осјећај изолације како у земљи тако и у иностранству. Већи број туриста као резултат учешћа у овом програму донијеће чисту корист у смислу веће посјећености хотела и веће потражње за неким робама, попут традиционалних рукотворина као и других врста услуга. Виши ниво путничког саобраћаја и профит омогућиће жељезничким предузећима у Босни и Херцеговини да више инвестирају у инфраструктуру и мобилне капацитете, и тако повећају ниво услуга за домаће и стране путнике.

У цестовном саобраћају, комисија за издавање дозвола под контролом Министарства транспорта мора бити основана за ЦЕМТ дозволе за камионе, које се сада продају на црном тржишту. Органи власти су већ подузели ове радње. Трошкови оснивања би се могли покрити из накнада за ове дозволе, што омогућава да се ова комисија успостави одмах.

Цивилно ваздухопловство је у Босни и Херцеговини поновно покренуто објављивањем Мастерплана о цивилном ваздухопловству кога је сачинила комисија ЕЦ/ИЦАО, а објавила у јулу 96 године. Тај план је довео до првог пројекта ЕЦ/ИЦАО, који је покривао непосредне приоритете у навигацијским услугама.

Цивилни саобраћај

Сарајевски аеродром отворен је за цивилни саобраћај у августу 1996 године.

Од тада је пројекат ЕЦ/ИЦАО провођен у фазама, омогућавајући прогресивно успостављање суверенитета Босне и Херцеговине над својим ваздушним простором.

Босна и Херцеговина морала је да поврати признање пуноправног чланства у европској ваздушној мрежи. У том процесу дошло је до отварања зрачних линија између Босне и Херцеговине Србије и Црне Горе, интеграције у Европску конференцију за цивилно ваздухопловство те успостављања Националног центра за трагање и спасавање у Бањалуци 2002 године.

У току 2003 године органи власти Босне и Херцеговине преузели су пуну контролу над Аеродромом Сарајево. Осим тога Закон о цивилном ваздухопловству којим се уређује сектор цивилног ваздухопловства у складу са међународним стандардима донешен је у децембру 2003 године.

Босна и Херцеговина се сада спрема да постане пуни партнер у ЕУРОЦОНТРОЛ –у и ЈАА

Најзначајнији датуми у цивилном ваздухопловству Босне и Херцеговине:

11 јули 1996: Објављивање првог Мастерплана о цивилном ваздухопловству

Аугуст 1996: Аеродром Сарајево отвара се за комерцијални саобраћај, као први аеродром те врсте у Босни и Херцеговини.

11 септембар 1997: Потписивање МОУ1 између Вијећа министара и међународне заједнице те формирање БиХ ДЦА2.

Октобар 1998: СФОР3 предаје БиХ ДЦА читав горњи дио ваздушног простора. (ФЛ4 330 уп то ФЛ 450)

Април 1999 до аугуста 2001: Прва фаза пројекта ЕЦ5/ИЦАО6.

Аугуст 1999: Први Закон о цивилном ваздухопловству и правно заснивање улоге ФЕД.ЦАД7 и РС.ЦАД.

27 Јануар 2000: СФОР предаје БиХ горњи комерцијални ваздушни простор од ФЛ 290 до ФЛ 390, БиХ ДЦА.

Споразумом контролу над овим простором заједно врше ФАТЦА8 из Београда и АТЦА9 из Загреба. БиХ Наплаћује један дио средстава од прелета.

¹ MOU : Memorandum Of Understanding

² DCA : Department of Civil Aviation

³ SFOR : Stabilization FORCE

⁴ FL : Flight level, (FL x 100 = thousands of feet, FL 330 = 33 000 feet)

⁵ EC : European Community

⁶ ICAO : International Civil Aviation Organization

⁷ CAD : Civil Aviation Department

31 аугуст 2001: Одговорност за средњи ваздушни простор (ФЛ100 уп ФЛ 290) са СФОР-а прелази на БиХ ДЦА. ЦЦЛ10 из Загреба врши контролу над тим ваздушним простором. (ЦЦЛ као сљедник АТЦА)

10 октобар 2001: Горњи ваздушни простор се проширује на ФЛ 410.

Новембар 2001: Потписивање и почетак друге фазе пројекта ЕЦ/ИЦА, под називом ЕЦ/ИЦАО ОПАС11.

27 септембар 2002: БиХ постаје члан ЕЦАЦ12.

Октобар 2002: Поновно отварање линије са Србијом и Црном Гором,

Отварање Националног центра за трагање и спахавање у Баналуци.

1т Јануар 2003: ФЕД.ЦАД и СИА13 у име БиХ преузимају пуно управљање Аеродромом Сарајево.

Април 2003: Почетак треће фазе пројекта ЕЦ/ИЦАОт, као дијела програма ЦАРДС14. Тај пројекат назван АСАТЦ15, даваће подршку даљем развоју органа за цивилно ваздухопловство. Планира се до 2005 године.

17 новембар 2003: Први цивилни радар БиХ пуштен је у рад на Аеродрому Сарајево.

Децембар 2003: Парламентарна скупштина Босне и Херцеговине донијела је нови Закон о цивилном ваздухопловству.

Телекомуникације

Послијератни период карактерише

реконструкција телекомуникацијске инфраструктуре и стварање три телекомуникацијска монопола заснована на етничкој основи. Први корак ка јединственом економском простору заснован на слободном и отвореном приступу тржишту и конкуренцији међу операторима учињен је тек након оснивања Регулаторне агенције за комуникације на државном нивоу са пуним регулаторним овлаштењима када се ради о операторима

⁸ FATCA : Federal Air Traffic Control Authority

⁹ ATSA: Air Traffic Service Authority

¹⁰ CCL : Croatia Control Limited

¹¹ OPAS : OPERational ASSistance

¹² ECAC: European Civil Aviation Conference

¹³ SIA : Sarajevo International Airport company

¹⁴ CARDS : Community Assistance for Reconstruction Development and Stabilization

¹⁵ ASATC : Aviation Safety and Air Traffic Control.

телекомуникација и емитерима радио и телевизијских програма. Број претплатника у фиксној телефонији био је 272,000 крајем 1996 године. До краја 2003 године тај број је порастао на око 910,000. Стопа раста у подручју услуга у мобилној телефонији још је значајнија. Крајем 1998 године, било је само 17,212 корисника мобилних телефона у БиХ. Данас их је готово милион. Међутим, ниво неискориштеног потенцијала у БиХ постаје јасан, ако се пореди са земљама кандидатима за чланство ЕУ (види преглед).

Успостављање тржишта телекомуникација на нивоу цијеле земље иде поступно, али је далеко од завршетка. Усвајање Политике сектора телекомуникација крајем 2000 године био је значајан први корак. Њоме се утврђује фаза либерализација и приватизација постојећих оператора као најбољи модел кроз који оператори телекомуникација могу привући инвестиције и обезбиједити потребне услуге. Усвајање Закона о комуникацијама на државном нивоу 2003 године и успостављање независног регулатора (Регулаторна агенција за комуникације, ЦРА – сее www.cpa.ba) од стране Високог представника 2001 године као и ново државно Министарство комуникација и транспорта 2003 године представљају заокружење правног и институционалног оквира.

Све услуге телекомуникација осим међународних телефонских услуга либерализоване су. Од почетка 2006 године новим учесницима на тржишту биће омогућено да пружају услуге у међународном телефонском саобраћају. Међутим три постојећа оператора (Телеком Српске, БХ Телеком анд ХТ Мостар) још увијек *де факто* уживају монопол у подручју фиксне телефоније у својим подручјима дјеловања. Недавно обављена ревизија ова три предузећа открила је постојање алармантне праксе лошег управљања и некомпетентности, што је кориснике и пореске обвезнике коштало много новца. У свјетлу тога, ентитетске владе обавезале су се да ће провести реформе чији је циљ побољшање праксе и искорјењивање ендемске корупције у сектору телекомуникација. Мјере укључују доношење Закона о јавним набавкама и Закона о јавним предузећима. Ови ће закони институционализовати надзор пословања и модерне рачуноводствене стандарде. Још их ентитетске владе нису усвојиле нити упутиле на парламенте.

Одређена конкуренција постоји у сектору мобилне телефоније, пошто оба оператора у посједу лиценце за рад имају обавезу да пружају услуге у цијелој земљи до априла 2004 године. Међутим, та конкуренција - и сходно томе и цијене и услуге у

прилог претплатника - могла би бити још много јача када би питање везано за трећег оператора у мобилној телефонији могло бити ријешено. Процес издавања дозволе овом трећем оператору који функционише на основу дозволе некадашње Владе Херцег Босне на основу Политке сектора телекомуникација заустављена је већ двије године. 23 децембра Вијеће министара је коначно одлучило да утврди цијену накнаде у износу од 140 милиона КМ. Иако овај износ значајно превазилази суму коју је препоручила независна консултантска фирма, Регулаторна агенција за комуникације сада треба да оконча процес издавања дозволе на основу ове одлуке Вијећа министара.

Рјешавање питања треће дозволе за рад у мобилној телефонији, као и отпочињање рада на уређивању тарифа и provedби тржишно оријентисаног режима међусобног повезивања, представља главни изазов у наредној години. То ће помоћи БиХ да прошири могућности стављања на располагање високо квалитетних комуникацијских услуга као и кориштење Интернета и других информацијских и комуникацијских технологија.

Преглед 1

Број претплатника у фиксној телефонији у БиХ

Година	1996 (крај)	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Укупан број претплатника у фиксној телефонији	272.000	303.000	730.000	800.000	850.000	Н/А	902.836
% популације (процјена 3.8 мил)	7.16	7.97	19.21	21.05	22.37	Н/А	23.76

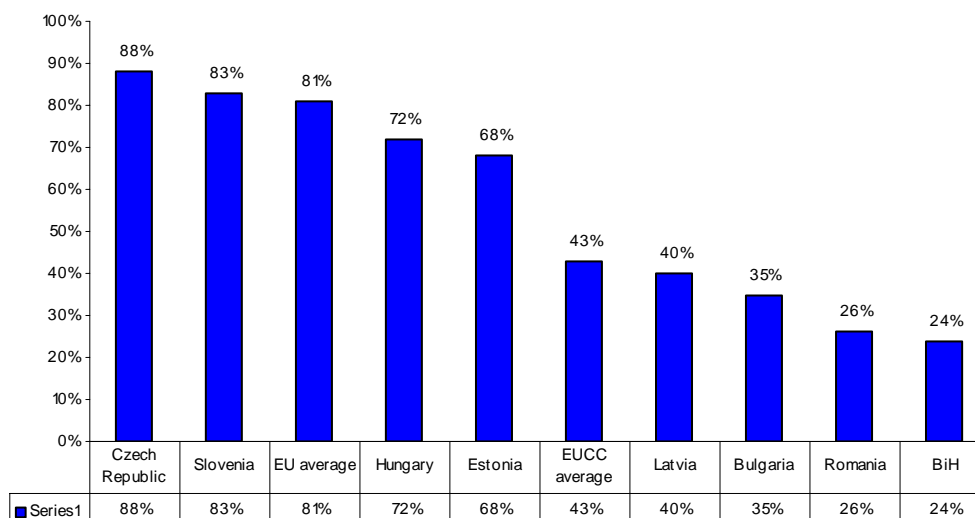
Извор: процјене ЦРА

Преглед 2

Број претплатника у мобилној телефонији у БиХ

Година	1996 (енд)	1997	1998	1999	2000	2001	2002	мид 2003
Укупан број претплатника у мобилној телефонији	1.020	8.310	17.212	50.000	262.000	444.400	527.100	906.100
% популације (процјена 3.8 мил)	0.03	0.22	0.45	1.32	6.90	11.70	13.87	23.85

Извор: ЦРА

Преглед 3

Степен покривености мобилном телефонијом (средина 2003) – БиХ у поређењу са неким земљама кандидатима за чланство у ЕУ

Source: 4th Report of Monitoring of EU Candidate Countries, 16 December 2003; funded by the EC Directorate – General Information Society

Енергетика

3

значајно оштећена за вријеме рата, електроенергетска инфраструктура у средишту је реконструкцијских настојања већ неколико година. Најновији напори у сектору електричне енергије, међутим, не обухватају само обнову већ и реформске активности. Мултилатерални донаторски пројекат Струја ИИИ концентрише се на реконструкцију и реформу сектора, што ће омогућити оптимални развој.

Реформски процес укључује промјену структуре сектора да би се успоставио нови правни оквир, нови регулаторни оквир те одвојена производња, дистрибуција и пренос, што је сада интегрисано у три монополистичка предузећа.

Осим тога, реформа укључује provedбу промјена у сектору које треба да буду у складу са условима из директива ЕУ. Босна и Херцеговина је потписала Меморандум о разумијевању о регионалном тржишту електричне енергије у југоисточној Европи и интеграцији у међународно тржиште електричне енергије (2002 и 2003). Овај меморандум потписан је са циљем успостављања регионалног тржишта електричне енергије , које ће бити интегрисано у међународно тржиште електричне енергије ЕУ. За сваку земљу учесницу постоје услови које треба испунити у сектору електричне струје. Испуњењем тих услова, Босна и Херцеговина ће моћи учествовати у регионалном тржишту југоисточне Европе, а потом и унутарњем тржишту ЕУ. То ће представљати први практични корак у ЕУ.

Према плану, реструктурисање сектора у склопу пројекта Струја ИИИ укључује сљедеће:

- три постојећа електроенергетска предузећа биће реструктурисана и биће оформљена засебна предузећа за производњу, дистрибуцију и пренос;
- биће успостављени државни и ентитетски регулатори да би уредили односе међу учесницима на тржишту као и методологију утврђивања цијена;
- биће основано јединствено предузеће за пренос као и јединствени оператор система на државном нивоу, како би се осигурало адекватно функционисање преносног система.

Значајно је да, пошто је пројекат Струја ИИИ у складу са Директивом о електричној енергији ЕУ, његова provedба осигурава испуњење услова везаних за регионално тржиште југоисточне Европе.

Као резултат бројних одлагања, пројекат Струја ИИИ заостаје за планом већ 12 мјесеци, што потиче донаторе да наставак техничке и финансијске помоћи услове већим напретком у provedби.

Осим ранијег усвајања државног и ентитетских закона о електричној енергији (2002 године) у посљедњих неколико мјесеци учињено је неколико кључних корака у правцу реформског процеса:

- Постављење регулатора:
 - Постављена је Државна комисија за електричну енергију
 - Постављени су чланови Регулаторне комисије из ФБиХ и РС
- Усвајање усклађених акционих планова РС и ФБХ о реструктурисању је окончано. Овим се документима утврђују задаци и рокови за успјешно провођење реформског програма.
- Потписивање уговора о успостављању Предузећа за пренос и Независног оператора система од стране ентитетских премијера.
- Предузеће за пренос и Независни оператор система усвојени на Вијећу министара (наредни корак је усвајање у Парламентарној скупштини Босне и Херцеговине).

Ови су резултати осигурали наставак донаторске помоћи, а одиграће значајну улогу у европској интеграцији пошто ће реформа сектора електричне енергије бити јаедан од кључних показатеља напретка Босне и Херцеговине у процесу стабилизације и придруживања.

ЈАВНИ СЕКТОР И ЕКОНОМСКА ТРАНЗИЦИЈА

У току 2003 године није било значајних побољшања у социјалном сектору Босне и Херцеговине. Социјални проблеми и даље владају. Пензије су ниске, званична стопа незапослености је скоро 40% радне снаге, систем здравствене заштите карактерише недостатак улагања, систем повластица за ратне ветеране је подијељен и карактеришу га неразумна обећања политичара, која ни један ентитет не може финансијски да поднесе.

Пензије

Ниво пензија је и даље веома низак, али се у оба ентитета пензије исплаћују редовно, не стварају се нова задужења од provedбе Одлуке Високог представника којом се утврђује да ниво пензија треба да буде на нивоу прикупљених доприноса. Тренутни износи пензија веома су ниски, и не покривају основне трошкове живота старијих грађана, и требаће провести шире реформе да би износи пензија могли порастати. У том смислу раст званичне економије и смањивање сиве економије су од суштинског значаја.

Још један проблем који оптерећује пензиони систем је међуентитетско спорење око права на пензију. Република Српска се повукла из Међуентитетског споразума о пензијама из 2000 године и инсистира да пензије треба да исплаћује онај ентитет на чијем су територију зарађене. Тренутно, пензије исплаћује онај ентитет у коме су потраживања регистрована за вријеме рата односно прије ступања Међуентитетског споразума на снагу. Ово је веома сложено питање са правног, финансијског и етичког становишта и захтијеваће мултидисциплинарну експертизу.

Здравство

Као и остали јавни сектори, сектор здравства суочава се са озбиљним финансијским тешкоћама. Ситуација је нарочито лоша у Републици Српској гдје је годишњи допринос за здравство по осигурању само 114 КМ, док кантони у Федерацији у просјеку прикупе 249 КМ по основу здравственог осигурања. Међутим, финансијски извјештаји у два ентитета су различити и те цифре не представљају поуздан основ за процјену релативног финансијског

положаја здравственог осигурања у два ентитета, већ се само може рећи да се оба суочавају са озбиљним потешкоћама.

Са обједињавањем паралелних завода за здравствено осигурање у Кантону 7, Заводи за здравствено осигурање основани су у свих десет кантона у Федерацији. Унаточ чињеници да одређени аспекти паралелизма још увијек нису ријешени, ово обједињавање представља значајан корак напријед у побољшању система здравства у Кантону 7. Треба уложити додатне напоре у елиминацији свих паралелизама.

Будуће реформе у сектору здравства мораће се концентрисати на побољшање координације између кантона и ентитета, побољшање трошковне оријентације здравствених услуга и изградњу услуга које ће осигуравати квалитет. Један од главних проблема у Федерацији је недостатак координације у изради здравствене политике међу кантонима. Чини се да нови федерални министар здравства има проактивнији приступ у овоме смислу, што је добродошао знак.

Ветерани рата

Међу највећим ставкама у буџетима оба ентитета налазе се трошкови за исплату бенефиција за ратне ветеране и инвалиде те породице погинулих бораца. Ти трошкови тренутно годишње износе пола милијарде. Уз помоћ Свјетске банке врше се реформе за реализацију ових бенефиција у оба ентитета. Влада Републике Српске већ је израдила нацрт новог закона којим се уређују права ових група. Нацрт се креће у границама које је утврдила Свјетска банка, а његово усвајање требало би да уведе дисциплину и транспарентност у систем бенефиција.

Нацрт федералног закона о правима ратних ветерана инвалида рата и породица погинулих бораца је на парламенту. Коликогод овај закон био потребан Федерацији (пошто тренутно нема једнообразног оквира у Федерацији) овај нацрт треба побољшати да би био компатибилан са расположивим буџетским ресурсима, и ојачао транспарентност и оправданост система. ОХР од Министарства ветерана и инвалида рата очекује да раде у блиској сарадњи са Свјетском банком у наредним мјесецима у изради доброг закона који овој категорији становништва гарантује бенефиције а истовремено уводи финансијску дисциплину и транспарентност у сам процес. Успјех овог важног настојања захтијеваће висок степен професионализма и промишљености од стране

Владе Федерације, Парламента и представника ове популације.

Приватизација

Од 15 предузећа за које је требало расписати тендере до краја 2003 године 14 тендера је објављено. Њистакнутији примјер приватизације била је продаја хотела Холидау Инн .

Учињени су и напори око преношења надлежности за приватизацију стратешких предузећа са кантоналних агенција за приватизацију на Федералну агенцију за приватизацију, с намјером рационализације и убрзавања самога процеса. Осим тога у јануару 2004 године успостављена је јединствена веб страница у којој се наводе могућности везане за приватизацију у оба ентитета.

Пословно окружење

Законом о рачуноводственим стандардима и стандардима ревизије се утврђује употреба међународних стандарда у образовању, обуци и професионалном понашању те развоју професионалних рачуновођа и ревизора у БиХ. Нова Комисија за рачуноводствене стандарде и стандарде ревизије провешће једнообразну провјеру рачуновођа и ревизора и пратити provedбу међународних стандарда у професији.

Законом се утврђује јединствени број звања које стичу професионалци у цијелој БиХ, а која ентитети међусобно признају.

Један од кључних циљева овог законског акта је да омогући развој компетентне и кредибилне професије рачуновођа и ревизора, који ће имати пуна овлаштења да врши праксу у цијелој земљи, подстиче улагања и омогућује економски раст. Доношење закона на Парламенту БиХ очекује се крајем јануара 2004 го

Булдожер

Булдожер Комисија покренута је 12. новембра

2002.г. Иако је ова иницијатива имала подршку Високог представника и најважнијих међународних финансијских организација, кључна је била подршка пословних људи. Сврха ове иницијативе је била изградња радног партнерства између бх политичара и пословних људи, као и да се прецизно идентификују клаузуле у постојећим правилима и прописима, које ометају улагања и отварање радних мјеста у БиХ. Комисија је себи поставила задатак да се "50 реформи усвоји за 150 дана".

У првој фази, Комисија је примила информације од преко 500 фирми. Приједлози реформи односили су се на питања као што су дупло опорезивање, компликоване и дуготрајне административне процедуре и бирократски захтјеви који су отежавали успјешно пословање, а самим тим и отварање и одржавање радних мјеста. Група квалификованих правника и економиста је у оквиру Булдожер Комисије детаљно проучила сваки приједлог, развила законска рјешења и процијенила последице предложених реформи за пословно окружење. На три пленарне сједнице, Комисија је изгласала најбољих 50 приједлога. Они су у прољеће 2003.г. представљени владама. Одређене реформе су усвојене путем одлука владе; друге (измјене и допуне постојећих закона) су послане на парламенте. Парламенти су усвојили све измјене и допуне Булдожера, са само 30 дана закашњења у односу на првобитни рок од 150 дана. Булдожер Иницијатива је у просјеку произвођила једну економску реформу свака четири дана. Извјештај о имплементацији прве фазе ће се објавити у фебруару.

Друга фаза Булдожера покренута је 4. јуна 2003.г. Циљ друге фазе је наставак промовирања легитимних интереса пословне заједнице, локалних представничких удружења и грађанског друштва, и даљњи развој радног партнерства са изабраним политичким представницима. У свјетлу лекција научених током прве фазе, организације које представљају локалне фирме у својим подручјима основале су шест регионалних Булдожер комисија. Поред тога, успостављена је и специјализирана Булдожер Комисија за пољопривреду, агробизнис и природне ресурсе. Комисије су се фокусирали на идентификацију нових реформи на општинском/кантоналном/регионалном нивоу и надгледање имплементације реформи из прве фазе на локалном нивоу.

У лјето 2003.г., три премијера, шест предсједавајућих парламената, градоначелник Брчког и седам локалних представника Булдожера потписали су споразум под називом "Протокол за Просперитет", који их обавезује да наставе и продубе своју подршку процесу реформи Булдожера.

Друга фаза је произвела још један пакет од 50 реформи, које се тренутно разматрају на владама. Усвајање ових реформи у парламентарној процедури или путем владине одлуке очекује се током овог прољећа.

Трећа фаза ће бити покренута почетком фебруара. У трећој фази, међународна заједница ће преузети споредну улогу, пружајући подршку процесу Булдожер само када буде затражена. Свакодневну координацију и управљање овим процесом ће преузети невладина организација БиХ, која ће бити успостављена посебно у ту сврху.

НАЈНОВИЈЕ ЕКОНОМСКЕ ИНФОРМАЦИЈЕ ЗА БиХ

Економски показатељи за БиХ за период Јануар
2001 – октобар 2003

Извор: Заводи за статистику ФБХ и РС

Индикатор	Федерација БиХ	Република Српска	БИХ (процјена ОХР-а)
ГДП номинални у 2001 ГДП номинални 2000 Номинални пораст 2000-2001	7,224 милијарде КМ 6,698 милијарде КМ + 7,8%	2,993 милијарде КМ 2,734 милијарде КМ + 9,5%	9,161 милијарде КМ 8,321 милијарде КМ +10,0%
Стварни пораст 2000-2001 (минус инфлација у РС 6.5%)	+6,7%	3%	+5,5%
Индекс у индустријској производњи			
11/03 (РС 10/03) у поређењу са 2002	+3,1%	+ 25 %	Н/А
11/03 (РС 10/03) у поређењу са 11/02 (РС 10/03)	-6,5%	+13,7%	Н/А
Индекс малопродајних цијена			
11/03 (РС 10/03) у поређењу са 2002	+0,2%	+3,3%	Н/А
11/03 (РС 10/03) у поређењу са 11/02 (РС 10/03)	+0,4%	+2,2%	Н/А
Просјечна нето плата 10/03	528,38 КМ	386 КМ	480,6 КМ
У 10/03 поређењу са просјеком у 2002	+9,5%	+6,0%	+8,3%
Број запослених 10/03 (РС 6/03)	387.198 лица	249.186 лица	Н/А
Број регистрованих незапослених 10/03	303.054 лица	147.635 лица	450.689 лица
Број пензионера 10/03 (РС 08/03)	285.085 лица	183.870 лица	Н/А Н/А
Просјечна пензија у 10/03 (РС 08/03)	190,89 КМ	135 КМ	
Увоз јан-нов 03 (РС / оцт)	5,609 милијарде КМ	1,789 милијарде КМ	Н/А
Извоз јан-нов 03 (РС / оцт)	1,673 милијарде КМ	0,428 милијарде КМ	Н/А
Трговински дефицит у јан- нов 03 (РС / оцт)	3,936 милијарде КМ	1,361 милијарде КМ	Н/А
Покривеност увоза извозом	32,5 %	23,652%	Н/А